

kz

KUNSTZONE

**Examens in het
kunstonderwijs**

"OPEENS STA JE ALLEMAAL - LEERLING EN
DOCENT - AAN DE ZELFDE KANT"

AAN DEZE KUNSTZONE WERKEN DE VOLGENDE VAKVERENIGINGEN MEE

BDD

Beroepsvereniging Docenten Theater en Drama // www.docentendrama.nl

NBDK

Nederlandse Beroepsvereniging van Danskunstenaars // www.nbdk.nl

VLLT

Sectie Nederlands van Vereniging Leraren Levende Talen // www.levendetalen.nl > Talensecties > Nederlands

VLS

Vereniging Leraren Schoolmuziek // www.vls-cmhf.nl

VONKC

Vereniging Onderwijs Kunst & Cultuur // www.vonkc.nl

COLOFON

KUNSTZONE

Tijdschrift voor kunst en cultuur in het onderwijs
Nummer 09, september 2012
Kunstzone wordt uitgegeven door Stichting Kunstzone

HOOFD- EN EINDREDACTIE

RUUD VAN DER MEER
Hoofdreductie

JAN VERSCHAEREN
Eindredactie

Ruud van der Meer // meervdr@home.nl
Jan Verschaeren // jhav7608@xs4all.nl

REDACTIE

JAN VAN GEMERT
Drama

NIKKI DE JONG
Literatuur

OLGA DE KORT
Muziek

HENK LANGENHUIJZEN
Literatuur

SASKIA VAN DER LINDEN
Beeldend/
kunst&cultuur

PAUL ROOYACKERS
Dans

THEA VRIJK
Beeldend

JANNEKE VAN WIJK
Beeldend/AV
Mediawijsheid

Wilt u contact met de redactie? Zie onze website voor de emailadressen.

VORMGEVING EN DRUK

Jenny Kan (Art Direction & Design) // www.jenniness.com
Drukkerij Libertas Bunnik // www.libertas.nl
Hoi-Man Hau // **Fotografie**

VERKOOPADVERTENTIES

Jan Verschaeren
Kluppelshuizenweg 32
7608 RL Almelo
Tel: 0546 -491745
info@kunstzone.nl

STICHTING KUNSTZONE

Jan Verschaeren
Kluppelshuizenweg 32
7608 RL Almelo
Tel: 0546 -491745
info@kunstzone.nl

ABONNEMENT

Binnenland: € 49,75 // Buitenland: € 72,50
Het abonnementsjaar loopt van 1 januari t/m 31 december. Opzegtermijn: ieder jaar schriftelijk voor 1 november.
ISSN: 1570-7989

Redactioneel

Saskia van der Linden
vervangend hoofdredacteur

ALTIJD AANGENAAM OP DE HOOGTE!

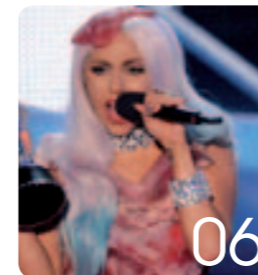
Examen doen... en dan feest. Ook het terugblikken op al die mooie examens is een feest. In dit nummer vindt u, zoals elk jaar, van alle vakken de resultaten van die examens. Wat ging eraan vooraf, hoe maakten onze leerlingen de examens, hoe vonden de docenten de kwaliteit ervan? We verzamelden grafieken, kregen een boeiend kijkje achter de schermen; een discussie over beoordelen en een praktijkvoorbeeld completeren het thema *Examens in het kunstonderwijs*. Verhalen die ook boeiend zijn als u niet voor een examenklas staat. Immers, ook een deel van uw leerlingen is op weg naar hun examen.

Ondertussen is er ook een klein feestje achter de schermen bij Kunstzone zelf. We bestaan 10 jaar en stelden al meer dan 100 nummers samen. We zijn heel trots om u nummer 102 in een geheel nieuw jasje te presenteren. Niet alleen is het Kunstzone-team uitgebreid met een vormgever, beeldredacteur, striptekenaar en cartoonist; met ons vaste redactieteam en een paar nieuwe auteurs zijn we ook rubrieken rijker. We zijn en blijven altijd op zoek naar verdieping en kwaliteitsverbetering en houden u op de hoogte van de plannen voor komend jaar.

We willen u met Kunstzone altijd aangenaam op de hoogte houden. Zo kon u lezen over de Cultuurkaart en kwam Marieke van der Werf (CDA) aan het woord. Op 5 juli is de motie van haar en Jetta Klijnsma (PvdA) met brede steun aangenomen en **gaat de cultuurkaart door mét 600.000 euro overheidsteun!** Goed nieuws is ook dat er op dit moment al 500.000 leerlingen aangemeld zijn en dat bij 80% hiervan de school zelf nog eens 10 euro per leerling extra investeert. NRC-Cultuur berichtte deze maand dat cultuureducatie in het basisonderwijs weinig prioriteit heeft. Het PO mist een sterke groep vakleerkrachten die zich sterk maakt voor kunst- en cultuuronderwijs. Scholen in het VO die keuzes maken, maken het verschil. En, zo blijkt ook maar weer, politiek maakt verschil. Democratie betekent niet alleen het hebben van stemrecht, maar ook het maken van politieke keuzes en actievoeren. Nog nooit was het zo belangrijk om te kijken hoe uw eigen partij de crisis het hoofd biedt, waar zij de keuzes voor bezuinigen neerlegt. Bij de sterken of bij de zwakken, bij de industrie, de landbouw of de kunsten, in de zorg of in het onderwijs. Het zijn moeilijke dilemma's en soms ook weer niet. Meedenken met de politiek en zoeken naar oplossingen zoals bijvoorbeeld door gelden uit de Lumpsum te verschuiven naar 'geoordeeld' voor kunstonderwijs, dat werkt. De ene partij wil de Cultuurkaart voortzetten, de andere meer geld voor cultuureducatie of juist in het algemeen docenten steunen, en een derde wil brede scholen. En soms maakt een partijprogramma, door vage kretten of extreme afwijzing van kunsteducatie, pijnlijk duidelijk waarvoor zij staat. Op Cultuurnetwerk.nl vindt u een gezamenlijke oproep van vijf culturele instellingen gericht aan de politieke partijen. Ook u maakt het verschil: zoek een culturele stemwijzer, kijk op de sites van kunsten92, publiek.nl en vooral kennislink.nl, zoek fora en discussiegroepen in de social media die u wijzer maken. En: stem wijs! Ik wens u op 12 september veel wijsheid toe.

Saskia

In dit nummer

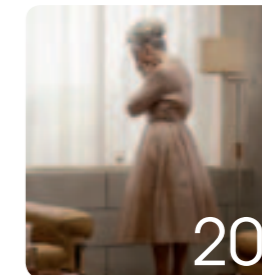
06

08

12

20

36

THEMA: EXAMENS IN HET KUNSTONDERWIJS

- 06 EXAMENS IN HET NIEUWS
CSE kunst algemeen HAVO 2012
- 07 UITLEG CITO-TERMEN
p'-waarde, standaardafwijking, betrouwbaarheid, N-term
- 08 DE BIJBEL ALS INSPIRATIE
Het examen kunst algemeen VWO 2012
- 10 SCHOLEN, LEERLINGEN, RESULTATEN
Getallen in beeld
- 12 GROEN
Centrale examens beeldende vakken VMBO 2012
- 15 2012: EEN JUBILEUMJAAR
CSE's muziek VMBO-HAVO-VWO 2012
- 18 GECONSTRUEERDE BOUWWERKEN
Het wordingsproces van een Cito-examen
- 20 REALISME & HET GEWONE LEVEN
CSE beeldende vakken HAVO 2012
- 22 BESCHOUWEN & VORMGEVEN
CSE's dans en drama VMBO 2012
- 26 ZELFWAARNEMING & ZELFVERBEELDING
Rituelen vertalen naar dans
- 28 HOE EERLIJK KUN JE ZIJN?
Het beoordelen van schoolexamens beeldend
- 30 VOOR DE LAATSTE KEER VAN VERRE
CSE beeldende vakken VWO 2012

EN VERDER

- 04 Helpdesk Arbeidsvoorwaarden VLS/VONKC
- 04 Kick-off voor examens
- 04 VLS-studiedag 10 november 2012
- 04 KunstZone-Strip
- 05 De Starter
- 09 Krassen
- 17 Thema-cartoon
- 21 Digizone
- 25 @Web
- 29 Bijeenkomsten examens drama
- 29 Evaluatievergaderingen CSE muziek 2012
- 31 Nieuw bij MCO - Instrumentenparade
- 32 Max van der Kamp Scriptieprijs
- 34 Ken je leerlingen
- 36 Vakdocent, bemiddelaar of allebei
- 38 Symposium Skills 21|Kunsten
- 39 Kunsteducatie in Istanbul
- 40 Musica di Lodo
- 42 De Acteerstudio
- 44 Gespot: Boeksignalementen
- 45 Recensies: Toneel, dans, expositie & boeken
- 46 Actief met CKV
- 48 Kunst- en cultuuragenda voor leraren

LEGENDA

PO VO MBO HBO

OMSLAG

COVER: Schoenontwerp van Miriam van Weeghel
Zie: 'De starter'

Stichting Kunstzone. Niets uit deze uitgave mag worden veeelvuldigd en/of overgenomen zonder schriftelijke toestemming van de uitgever.

HELPDESK ARBEIDSVORWAARDEN VOOR VLS- EN VONKC-LEDEN

De VONKC- en VLS-helpdesks voor belangenbehartiging en arbeidsvoorwaarden worden bemand door Remko Littooi.

De spreekuren zijn geconcentreerd op een ochtend en een avond. Voor algemene en specifieke vragen kunt u op genoemde tijden bij de helpdesk terecht: Hoe zit het met mijn FPU?, Is mijn taakinvulling wel juist? Ik heb nog steeds geen benoemingsakte, wat nu? Enzovoort.

Handiger is om een e-mail te sturen met de uitleg van uw probleem. Zo kan de helpdesk een duidelijk antwoord formuleren dat u naar wens telefonisch of via e-mail terugontvangt.

**Arbeitsvoorwaarden VLS/VONKC
t.a.v. Remko Littooi**
Kluppelshuizenweg 32
7608 RL ALMELO
(06) 16500695

E-mail VONKC: rechtspositie@vonkc.nl
E-mail VLS: arbeidsvoorwaarden@vls-cmhf.nl

TELEFONISCHE BEREIKBAARHEID HELPDESK

- maandagochtend van 9 tot 10 uur
- woensdagavond van 17 tot 19 uur

Als de helpdesk onbemand is of in gesprek, kunt u een bericht achterlaten. Dan wordt u zo spoedig mogelijk teruggebeld.

KICK-OFF VOOR EXAMENS VMBO BEELDEND, TEHATEX HAVO EN TEHATEX VWO 2013

VONKC organiseert op donderdagmiddag 4 oktober 2012 een informatiemiddag over de nieuwe thema's van de examens beeldend 2013: inspiratie opdoen en informatie krijgen over de verschillende thema's met medewerking van College voor Examens (CvE) en Cito.

We hebben gezocht naar een inspirerende omgeving en hebben die gevonden in drie Amersfoortse musea die deze middag opening van zaken geven: Kunsthal KAdE, Museum Flehite en het Mondriaanhuis. Educatieve medewerkers van die musea zullen rondleidingen geven en presenteren wat zij voor U en uw leerlingen 'in huis' hebben.

Er is genoeg gelegenheid om met collega-docenten informatie uit te wisselen. De Septembermededelingen zijn dan bekend gemaakt en zullen verder besproken worden.

Vanaf 1 september is meer informatie te vinden op en aanmelden mogelijk via onze nieuwe website www.vonkc.nl.

VONKC VERENIGING ONDERWIJS
KUNST EN CULTUUR

VLS-STUDIEDAG 10 NOVEMBER 2012

Op **zaterdag 10 november 2012** zal in het Haagse Koorenhuis de volgende VLS-studiedag plaatsvinden. Studenten van de vakopleidingen Docent muziek zullen in de vorm van workshops en presentaties het mooiste uit hun opleidingen delen met hun toekomstige collega's. In de volgende Kunstzone meer over het programma en de wijze van aanmelding. Noteer **10 november** alvast in uw agenda.

VLS

STRIP

www.hesseltraaijus.nl

DE STARTER

MIRIAM VANWEEGHEL

Voor het eerst voor de klas, voor het eerst in de docentenkamer, die eerste indrukken: iedereen heeft het ooit ervaren, maar weet u nog hoe het was? **REDACTIE EN SAMENSTELLING: JANNEKE VAN WIJK**

Ik kom uit een creatief gezin. Mijn ouders ontmoetten elkaar op de kunstacademie. Van jongs af aan was ik het liefst creatief bezig. Op de basisschool en op de middelbare school sleet ik mijn tijd in de handvaardigheidlokalen. Er is een foto van mij in de knutselhoek van de peuterspeelzaal, omdat ik weigerde om mijn knipselwerk neer te leggen. Het resultaat? Een meisje met schaar, stiften in de hand en een zeer bescheiden lachje.

Die ontoombare drang tot creëren is gebleven: wat ik in mijn hoofd heb, moet er komen. Ik ben echt helemaal nooit inspiratieloos en vind het eerder lastig om 's avonds de 'uitknop' te vinden.

Ik kan mijn passie voor het onderwijs door mijn werk op de afdeling Fashion&Styling van ROC Landstede combineren met mijn andere passie, namelijk mijn eigen ontwerppraktijk. Daar heb ik mijn studietraject bewust op ingezet: eerst product design, daarna een docentbevoegdheid. Ik ben heel gelukkig dat ik beide studies direct na mijn laatste opleiding heb kunnen combineren. Ik vind het prettig dat ik ruimte houd om mezelf creatief te blijven uiten, maar ik vind het ook heel fijn om mijn kennis en enthousiasme over kunst, mode en design over te dragen op anderen.

Het beste advies dat ik ooit kreeg? Mijn collega gaf me de tip dat een iets minder perfectionistische lesvoorbereiding soms helemaal niet zo erg is. Iets meer loslaten, iets meer laissez faire. Haar opmerking gaf me de lucht en de ontspanning die ik mezelf soms in mijn enthousiasme een beetje ontnem.

Het slechtste advies was dat je niet frontaal kostuumgeschiedenis kunt geven aan studenten van Niveau 2. Dit omdat ze een te korte spanningsboog zouden hebben. Echt onzin, ik doceer rustig 90 minuten vol en aan het eind van de les hangen ze nog steeds aan mijn lippen. De kunst is om de theorie te vertalen naar hun belevingswereld. Ik doe dit door lesstof actueel te maken en

"IK VIND HET LASTIG OM 'S AVONDS DE 'UITKNOP' TE VINDEN. HET BESTE ADVIES DAT IK OOIT KREEG? IETS MEER LOSLATEN, IETS MEER LAISSEZ FAIRE."

interactief te werken met behulp van film en social media. Daarnaast bedenk ik creatieve verwerkingsopdrachten die aansluiten bij verschillende leerstijlen en vertel al staande voor de klas echt een verhaal. Ik bewerkstellig bij mijn studenten zo het gevoel dat ze over vakkennis beschikken. Als je ziet wat dat met ze doet: het gevoel en de bevestiging dat ze iets kennen en goed kunnen, dat is echt onbetaalbaar en vind ik heel bijzonder.

Afgelopen week ben ik begonnen met de kostuumgeschiedenis van de Egyptenaren. Dagen van te voren bestel ik films, bekijk ik fragmeneten op YouTube, kijk ik terug naar kaarten, boeken en foto's van expositie waar ik ben geweest en verzamel ik het mooiste beeld dat ik kan vinden. Ik bedenk een creatieve verwerkingsopdracht die iedere keer aansluit bij een andere leerstijl. Zo moesten mijn studenten een Egyptische klast ontwerpen en maken. Ik vertelde ze dat ze elkaar met die klast in de

volgende les gaan fotograferen, compleet met hair en make-up: the Egyptian way. Een studente, vroeg me: 'Dat is gaaf! Bedenkt u al die opdrachten zelf, mevrouw?' Geweldig vind ik dat!

Ik wil de opleiding een bekender gezicht geven en met mijn studenten en hun werk naar buiten gaan treden. Een modeshow en expositie zouden geweldig zijn. Daarnaast wil ik me verder ontwikkelen als docent op school en het gastdocentschap op de kunstacademie en mijn schoenenontwerppraktijk voortzetten. ❖

CV MIRIAM

Geboortedatum:	24 mei 1986
Woonplaats:	Zwolle
Opleiding:	Fashion&Product Design, ArtEZ Arnhem Docent beeldende kunst en vormgeving, ArtEZ Zwolle
Beroep:	autonoom schoenontwerperster, docent modevorming
Werkplek:	Landstede, Afdeling Fashion&Styling te Zwolle
Favoriete tv/film:	Wie is de mol?, Mon Fils à Moi, A Separation
Favoriete muziek:	klassiek, modern, latin, dubstep, foute 90's boybands, Chet Baker, Bertolf
Favoriet boek:	boeken die mode, kunst en filosofie koppelen
Favoriet gerecht:	visgerechten, Italiaans en sushi
Passies/hobbies:	dingen creëren
Onmisbaar ding:	uiteraard... de schoen!

CSE KUNST ALGEMEEN HAVO 2012

Examen in het nieuws

Lady Gaga in haar vleesjurk

Het examen kunst algemeen HAVO 2012 was, in de optiek van de examenmakers, een 'rustig' examen. Het kende in toets-technische zin weinig bijzonderheden. Toch haalde het examen op verschillende manieren het nieuws: Fokke en Sukke die van mening waren dat het een achterhaald examen was¹, beduusde kandidaten door het gebruik van een videoclip van Lady Gaga² en een geluidsfragment dat begon met een paar seconden stilte³. **AUTEUR: HUGO GITSELS - CITO**

Het examen werd afgenomen op maandag 14 mei, de eerste dag van de examenperiode voor HAVO en VWO. Voor de media een extra reden om aandacht aan het examen te besteden. Op het internetforum van Digischool, waar vaak harde noten gekraakt worden, was de kritiek dit jaar mild: 'Ik ben niet ontevreden over het examen,' zo luidde een van de commentaren.

OVERWEGINGEN VAN DE EXAMENMAKERS

Het gebruik van de videoclip *Telephone* van Lady Gaga in het examen is een bewuste afweging. Lady Gaga is een onderwerp dat naadloos past in het onderwerp *Massacultuur* vanaf 1950 en de daarbij horende specificaties, zoals: 'verleidelijke' massaproducten; rollen die mensen spelen, 'sterren'; seks en geweld; (nep)sentimentele beelden; geënceneerde beelden⁴. Echter, specificaties als deze staan soms op gespannen voet met richtlijnen voor examenmakers als: 'De examendocumenten zijn naar algemeen gevoelen niet aanstootgevend voor bepaalde groepen in de samenleving.'⁵

In de uitwerking van de opgaven rond Lady Gaga en bij de selectie van het contextmateriaal is gestreefd naar een oplossing die aan beide bepalingen recht doet. Schokkende onderwerpen die Gaga aanroert, bijvoorbeeld anorexia, werden in het examen bewust buiten beschouwing gelaten.⁶

Ook is er gelet welk deel van de clip van *Telephone* past binnen beide bepalingen. Tijdens de landelijke examenbespreking gaven docenten aan dat zij de gekozen uitwerking acceptabel vonden.

ANALYSE VAN HET EXAMEN

Het examen van 2012 had een vergelijkbare moeilijkheidsgraad met het examen van vorig jaar. De N-term in 2012 werd door het College voor Examens (CvE) vastgesteld op 0,8. De resultaten van de kandidaten die examen deden in *Examentester* weken niet noemenswaardig af van de resultaten van de kandidaten die werkten met de CD-ROM (*Autoplay*).

Het examen bevatte volgens de technische analyse geen bijzonder moeilijke vragen. Wel waren er twee erg makkelijke vragen, namelijk vraag 3 en 34.

FOKKE & SUKKE

DEDEN HET HAVO EINDEKAMEN 'KUNST'

Vraag 6 was de opgave waar kandidaten relatief het meeste moeite mee hadden. De verschillende vragenblokken hadden een vergelijkbare gemiddelde moeilijkheidsgraad. Ook bleken kandidaten gemiddeld niet opvallend beter of slechter te scoren op een van de onderwerpen (*Burgercultuur 17e eeuw*, *Cultuur van het moderne of Massacultuur*) of disciplines (beeldend, muziek, dans, drama of algemeen).

Duidelijke verschillen waren wel zichtbaar tussen productievragen (toepassing) en reproductievragen (kennis). Kandidaten bleken meer moeite te hebben met vragen waarin het reproduceren van kennis een grote rol speelt. Vraag 10 is een voorbeeld van zo'n vraag. Hier kreeg de kandidaat geen bron aangeboden om zijn antwoord op te baseren. Kennis van de specificaties van het onderwerp *Cultuur van het moderne* was noodzakelijk om deze vraag goed te maken.

DE CORRECTIE VAN HET EXAMEN

Het antwoordmodel en de correctiepraktijk waren ook dit jaar onderwerp van gesprek tijdens de landelijke examenbespreking in Utrecht. Docenten geven aan veel tijd te besteden aan de eerste en tweede correctie van het examen. Verschillen tussen de 'rekkelijke' en de 'precieze' beoordeling leiden vaak tot veel discussie. Correctoren verschillen vaak van mening over de vraag of een antwoord nou wel of niet toereikend is voor het toekennen van een scorepunt. Daarom onderzoekt Cito in hoeverre gesloten vraagvormen een plek kunnen krijgen in toekomstige examens kunst algemeen HAVO. ❖

NOTEN

1. NRC Next, maandag 14 mei - 2. Metro, dinsdag 15 mei - 3. Radio 3 FM, maandag 14 mei - 4. Syllabus kunst (beeldende vormgeving/dans/drama/muziek/algemeen) HAVO centraal examen 2012 - 5. Preambule bij de constructieopdrachten, Constructie-opdracht 2012, College voor Examens - 6. In het examen wordt de 'vleesjurk' getoond die Gaga droeg tijdens de uitreiking van de MTV Awards 2010. De vleesjurk leek verdacht veel op de *Flesh dress for an albino anorectic* uit 1987 van de Canadese kunstenaar Jana Sterbak. De verwijzing naar, en betekenis van deze creatie is echter geen onderwerp van de vragen.

Uitleg van begrippen rondom de examens

P'-WAARDE

De gemiddelde p'-waarde of het 'gemiddeld percentage goed' is een maat voor de moeilijkheidsgraad van de toets of opgave. Maximum: 1.00, minimum: .00. De p'-waarde wordt berekend door de gemiddelde score te delen door de maximaal te behalen score. Een p'-waarde boven .85 wijst op een (extrem) makkelijke vraag, een p'-waarde beneden .30 wijst op een (extrem) moeilijke vraag.

STANDAARDAFWIJKING

De standaarddeviatie is een spreidingsmaat. Daarmee wordt de spreiding van de scores rond de gemiddelde score aangegeven. Hoe lager de standaardafwijking, des te meer alle kandidaten rond hetzelfde cijfer zitten en des te slechter discrimineert het examen.

BETROUWBAARHEID

Een belangrijke kwaliteit van de toets als geheel is de betrouwbaarheid. De betrouwbaarheid is de mate waarin men staat kan maken op meetresultaten, ofwel de mate waarin de scores consistent, nauwkeurig en reproduceerbaar zijn. Kortom: vrij van meetfouten. De betrouwbaarheid is statistisch gedefinieerd als de verhouding van de variantie van de ware scores tot de variantie van de geobserveerde scores. De betrouwbaarheid wordt geschat door de berekening van een betrouwbaarheidscoëfficiënt. Dat is altijd een getal dat ligt tussen 0 en 1. Hoe hoger dat getal, hoe betrouwbaarder de toets. Binnen de toets- en itemanalyse wordt de betrouwbaarheid geschat door te onderzoeken in hoeverre de verschillende items in de toets allemaal hetzelfde meten. Dat wordt ook wel de interne consistentie genoemd.

N-TERM

Op grond van de behaalde resultaten bij de centrale examens (reacties vakinhoudelijke verenigingen, docenten, leerlingen, analyse en vergelijking referentie-examens) wordt de normering bepaald. Daarbij wordt de zogenaamde normeringsvariabele vastgesteld: de N-term. De N-term of normeringsterm wordt door het College voor Examens (CvE) vastgesteld. De variabele wordt zo gekozen dat in verschillende jaren even zware eisen aan de kandidaten gesteld worden om een voldoende voor het centraal examen te behalen.

Een examen dat makkelijk blijkt te zijn, krijgt in de normering een lage N-term (kleiner dan 1,0), bijvoorbeeld 0,5. Als een examen als moeilijk wordt beoordeeld, dan stelt het College voor Examens een hoge N-term (groter dan 1,0) vast.

De bijbel als inspiratie

HET EXAMEN KUNST ALGEMEEN VWO 2012

David LaChapelle - Omslag van Heaven to hell (2006)

Na de klassieken in 2011 ging het VWO-examen kunst dit jaar over de bijbel als inspiratiebron voor dans, drama, muziek en beeldende kunst. De thematische aanpak die bij het VWO al jaren wordt gehanteerd zorgt voor samenhang, diepgang en afwisseling. De periodes *Hofkunst* en *Middeleeuwen* zijn al zo vaak bevraagd dat examenmakers zich dreigen te herhalen. Een wisselend thema inspireert dan tot andere keuzes en nieuwe vragen over oude stof. **AUTEUR: MARIEKE WENSING - CITO**

Het thema *Bijbel* is overigens een goed voorbeeld van de beperkingen die een thema kan opleggen. Niet alle kunst disciplines kunnen met alle thema's uit de voeten. Er waren niet genoeg voorbeelden van dans te vinden die met de bijbel in verband gebracht kunnen worden en die tevens geschikt zijn om als toetsmateriaal te dienen. Voor het tweede tijdvak moest het thema dus gedeeltelijk worden losgelaten, omdat het belang van een valide toets groter is dan de wens om een thema te volgen.

DE RESULTATEN

De docenten op de landelijke evaluatiebespreking vonden het examen mooi, zelfs prachtig, en goed te doen. Dat laatste bleek ook uit de toets- en itemanalyses, want de scores waren hoog. Enkele vragen bleken extreem gemakkelijk en werden door meer dan 85% van de kandidaten volledig goed beantwoord. Het betrof vraag 11, 15 en 17, samen goed voor 5 scorepunten.

Dit waren beschouwingsvragen, die geen speciale kennis vereisten en niet aan een van de invalshoeken uit het examenprogramma waren gekoppeld. Vragen over muziek bleken dit jaar met een gemiddelde p'-waarde van .55 moeilijker dan vragen over beeldende kunst (p' .64). Die waren moeilijker dan algemene cultuurvragen (p' .65) en vragen over drama (p' .66). Dans bleek gemakkelijk met een p'-waarde van .77.

De toets- en itemanalyse is losgelaten op een steekproef van 1711 CBT-kandidaten en 2891 kandidaten die gebruik maakten van de CD-ROM. In deze laatste groep zaten 1952 kandidaten die beeldende vormgeving hadden gekozen, 613 kandidaten muziek, 293 kandidaten drama en 11 kandidaten dans.

BLOK 1: PIËTA

Het eerste blok ging over het beeld van de treurende Maria met de gestorven Christus op haar schoot. In de Middeleeuwen roept zo'n piëta in de eerste plaats medelijden op met de droeve moeder en de uitgeteerde Christusfiguur met bloedende wonden. Michelangelo's Maria is daarentegen beeldschoon en Jezus' gave lichaam toont nauwelijks sporen van lijden. Het beeld beantwoordt dan ook helemaal aan het schoonheidsideaal van de Renaissance. Het weerspiegelt niet zozeer het lijden, maar de goddelijke perfectie. De moeder die rouwt om de dood van haar zoon wordt bezongen in het *Stabat Mater*, een meditatief moment in de mis waar de gelovige zich bezint op het lijden van Maria. Kandidaten moesten aangeven waarom de muziek die beleving versterkt. De muziek is namelijk rustig, ernstig en sereen. Blijkbaar was het voor niet-muziek-kandidaten lastig om aan te geven waarom de muziek ernstig (majeur) en rustig (relatief laag tempo, lange noten, kleine toonafstanden) is. Maar de impact van de muziek zou niemand mogen ontgaan. Kokoschka gaf zijn eigen, expressionistische versie van een vrouw met een man in haar greep en de postmoderne fotograaf

Lachapelle maakte een variant op Michelangelo met een lookalike van popster Kurt Cobain in de rol van Christus (zie afbeelding). High en low, grensoverschrijdend met allerlei betekenislagen, multi-interpretabel en glossy van vormgeving. Het blok besloot met een fragment uit de film *Dear Son* van Rini Hurkmans, waarbij een vrouw op haar schoot een overhemd vouwt en vouwt en vouwt. In het originele kunstwerk hoor je een vrouwenstem die een brief voorleest aan haar zoon. De kunstenaar gaf toestemming om het geluid weg te laten, zodat de kandidaten uit de beelden konden afleiden dat het ook hier om een piëta ging, om een moeder met een afwezige zoon. Het ritueel van het vouwen is een vorm van zorgzaamheid, die haar liefde uitdrukt. Omdat haar gezicht niet te zien is en zij steeds een andere jurk draagt en op een andere, soms exotische sprei zit, wordt gesuggereerd dat in verschillende (oorlogs)landen hetzelfde leed geschiedt en wordt het thema verlies of verdriet iets van alle moeders die een kind verliezen.

BLOK 2: SALOME

De bijbelse Salome was de stiefdochter van koning Herodes. Zij kon goed dansen en was daarmee een geschikt onderwerp voor het examen van dit jaar. In de Middeleeuwen was Salome een afschrikwekkend voorbeeld dat de weerzin van de Kerk tegen dans legitimeerde. Haar verhaal, met verleidelijke dans en een dramatisch hoogtepunt, de onthoofding van Johannes de Doper, is vaak verfilmd. Kandidaten zagen een Hollywoodfilm en een opera en moesten uitleggen hoe verleiding werd uitgedrukt in spel en choreografie. Martha Graham maakte een dansvoorstelling *Herodiade*, genoemd naar de moeder van Salome. Haar dans wordt expressionistisch genoemd en kandidaten moesten kenmerken noemen die met die karakterisering in verband gebracht konden worden. Het blok sloot af met een Google Doodle over Graham. Gevraagd werd in hoeverre deze Doodle recht doet aan de betekenis van de beroemde choreografe voor de dans. Een standpuntsvraag, die door de meeste kandidaten uitstekend werd beantwoord.

BLOK 3: JOSEPH

Het ligt niet zo voor de hand om een bijbelverhaal te kiezen als je een musical wilt maken. Maar sommige bijbelverhalen lenen zich ervoor en het onderwerp musical was in de VWO-examens nog niet eerder bevraagd. Het blok begon met het ontstaan van het genre en de bloei in Nederland. Annie M.G. Schmidt en Harry Bannink schreven de eerste Nederlandse musical, die een groot succes werd. Het lied *Op een mooie pinksterdag*, zwart-wit gefilmd in het begin van het televisietijdperk, sloot helemaal aan bij de tijdgeest van de jaren zestig. Kandidaten moesten aangeven bij welke maatschappelijke veranderingen het lied aansloot. Een onjuist maar geestig antwoord van een kandidaat was 'globalisering', want de dochter zou zwanger kunnen raken van een Franse zanger. Waarmee duidelijk wordt dat de jaren zestig voor de huidige VWO-ers wel érg lang geleden zijn. De vragen leidden naar de productie *Joseph and the Amazing Technicolor Dreamcoat* en het bijbehorende programma *Op zoek naar Joseph*. En daarmee belandde het examen in het geglobaliseerde hedendaagse televisietijdperk, waarin dit soort talentenjacht wereldwijd een hype is.

NORMERING

Voor het VWO-examen werd een N-term vastgesteld van 0,4, met 17,4% onvoldoendes en een gemiddeld cijfer van 6.3. ❖

'To be a teacher is my greatest work of art.'
naar citaat van Joseph Beuys

Getergde hoofden, vermoeide gezichten! Terwijl ik dit schrijf, zijn alle docenten aan het beoordelen en cijfers aan het geven. Cijfer voor cijfer wordt verwerkt, klas voor klas gecontroleerd. De reacties van studenten zijn te zien op sociale media, elke dag komen er berichten voorbij. Tijdens de lunch gaan de gesprekken over de onmogelijkheid om de kunstvakken meetbaar te maken. Het zijn gepassioneerde discussies vol idealisme en aangewakkerd door irritatie. We hebben het er zo vaak over, de meetbaarheid van de kunstvakken. We produceren data, we schrijven erover, we gebruiken het, we praten erover, we vervloeken het. Maar we geven het zelden vorm.

Als we geluk hebben, worden cijfers verwerkt in een Excel-grafiek. De meeste cijfers verdwijnen grotendeels in saaie cijfersoftware. Docenten van de beeldende vakken kunnen zich als experts een stuk pro-actiever inzetten ten behoeve van meetbaarheid door zich te richten op de vormgeving van alle data die op scholen wordt geproduceerd. Hans Rosling geeft hier een mooi pleidooi voor met zijn TEDTalk *Let my dataset change your mindset*. Door de vormgeving van data worden vooronderstellingen op een speelse manier doorbroken. De onderwerpen waar hij over spreekt, zijn geen lichte: armoede en vrede in de wereld. Complexe thematiek waarin hij inzicht weet te geven door bewegende ballen. Dit hoeft natuurlijk niet alleen maar digitaal. Robbert Dijkgraaf geeft in zijn college over de oerknal de meest ingewikkelde data de vorm van zand, trampoline en fruit. In ons dagelijks leven begint het steeds normaler te worden om data te verzamelen en vorm te geven. Regelmatig zie ik op sociale media statistieken over hardlopen of diëten. Een paar jaar geleden hield beeldend kunstenaar Ellie Harrison zelfs een Tea-blog bij. Drie jaar lang heeft ze bijgehouden wat ze dacht als ze thee dronk. Een ander voorbeeld is Adele Prince die al jaren elk verlaten winkelwagentje registreert. Zo zijn er vele voorbeelden van kunstenaars die data verzamelen en daarmee een alternatieve meetbaarheid bieden. Laten we ons vermogen om te verbeelden gebruiken om onze visie op meetbaarheid te laten zien. Geen Excel-sheets met cijfers aan het einde van het jaar, maar heldere inzichten hoe het met de leerlingen gaat. Dan is er soms meer nodig dan resultaten en cijfergemiddelden. Welk beeld krijg je als je het percentage verkochte gevulde koeken animeert in een grafiek met het cijfergemiddelde over een bepaalde periode? Of hoe ziet een beleidstuk eruit als we naast de rendementcijfers een overzicht plaatsen met de berichten op sociale media van leerlingen in dezelfde periode?

Mirjam

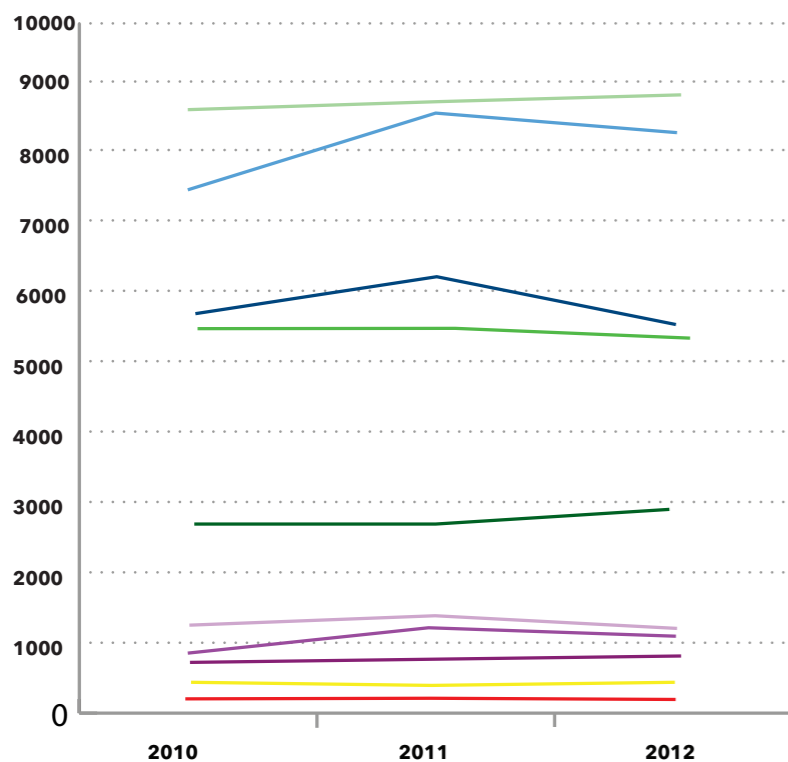
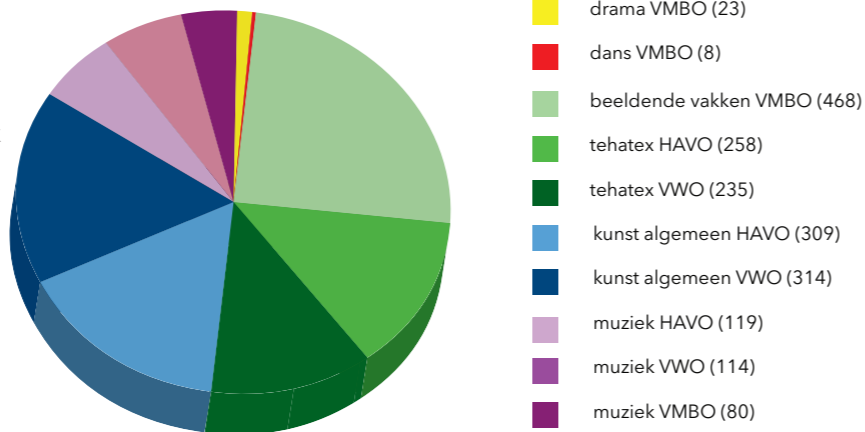
Mirjam van Tilburg is onderwijsmanager opleiding Docent beeldende kunst en vormgeving bij Willem de Kooning Academie Rotterdam.

Scholen, Leerlingen Resultaten & Waardering

GETALLEN IN BEELD

Aangemelde scholen in 2012

Aantallen scholen die centrale examens afnamen in de volgende vakken: beeldende vakken VMBO, tehatex HAVO en VWO, muziek VMBO, HAVO en VWO, kunst algemeen HAVO en VWO, drama VMBO, dans VMBO

Aangemelde kandidaten in 2010, 2011 en 2012

Aantallen aangemelde kandidaten voor de centrale examens van de vakken: beeldende vakken VMBO, tehatex HAVO en VWO, muziek VMBO, HAVO en VWO, kunst algemeen HAVO en VWO, drama VMBO, dans VMBO

Resultaten 2012

Overzicht van p'-waarde, N-term, gemiddelde cijfer en percentage onvoldoende voor de centrale examens: beeldende vakken VMBO, tehatex HAVO en VWO, muziek VMBO, HAVO en VWO, kunst algemeen HAVO en VWO, drama VMBO, dans VMBO

	2012	beeldende vakken		kunst algemeen	dans	drama	muziek
		CSE	CPE				
VMBO	p'-waarde **	.63	.71		.63	.66	.60
	n-term**	0,6	0,0		0,8	0,4	1,0
	gemiddeld cijfer	6,3	6,4		6,4	6,4	6,4
	% onvoldoende	19%	19%		7%	18%	17%
HAVO	tehatex		papier		CBT***		
	p'-waarde **	.58	.62			.59*	
	n-term**	1,2	0,8			1,1	1,1
	gemiddeld cijfer	6,3	6,4			6,4*	
VWO	tehatex		papier		CBT***		
	p'-waarde **	.57	.66			.65*	
	n-term**	1,2	0,4			0,5	0,6
	gemiddeld cijfer	6,3	6,3			6,3*	
		% onvoldoende	19%	17%		19%*	

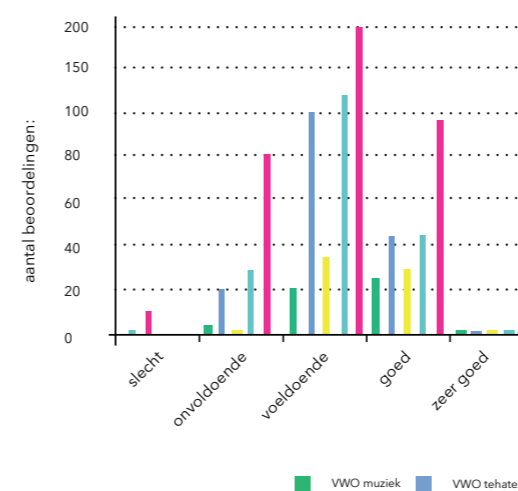
* betreft gegeven voor papieren examens ** zie voor de betekenis van deze begrippen bij het kader vooraan de artikelenreeks
*** Centraal Schriftelijk Examen (CSE), Centraal Praktijk Examen (CPE), Computer Based Test (CBT)

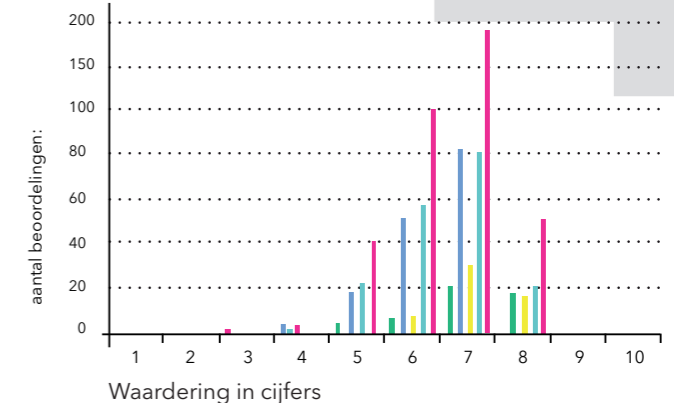
Mening docenten 2012

Quickscan-resultaten voor de examens van: beeldende vakken VMBO, tehatex HAVO en VWO, muziek HAVO en VWO. De quickscan is een korte enquête die door docenten ingevuld wordt bij inlevering van de scores in Wolf. Resultaten zijn een weergave van de *mening* van docenten over het examen.

Inhoudelijke aansluiting op het onderwijs

Mening docenten

GIUSEPPE PENONE - HET HERHALEN VAN HET BOS (1969).

CENTRALE EXAMENS BEELDENE VAKKEN VMBO 2012

GROEN

Het College voor Examens (CvE) publiceerde in september 2011 via de Septembermededeling op www.examenblad.nl het thema voor 2012: Groen. In deze vakspecifieke informatie stond een korte toelichting op zowel CSE als CPE. **AUTEURS: ANNICK VAN BEUKERING EN MARJANNE KNÜPPE-HÜSKEN - CITO**

Jürgen Bey - Boomstambank voor het park Oranienbaum (1999)

Jan Brueghel de Oudere - Het Paradijs (1620)

Voor het CSE ging het om:

- de iconografie van het (aardse) paradijs, de cultuurhistorische achtergronden, inrichting en de functie(s) van de Franse baroktuin
- de Engelse landschapstuin en (negentiende-eeuwse) stadsparken
- het landschap in het (post-)impressionisme en expressionisme
- landart
- guerrilla gardening

Voor het CPE moesten kandidaten een werkstuk maken waarin zij naar een groene ruimte verwijzen waarin zij graag zouden willen zijn.

“ NIET ALLES DAT EXAMENMAKERS ONDER HANDEN NEMEN IN HUN ZOEKTOCHT NAAR GESCHIKT MATERIAAL, KOMT IN EXAMENS TERECHT. ”

WEBLOG, EEN VROEGE ORIËNTATIE

Niet alles dat examenmakers onder handen nemen in hun zoektocht naar geschikt materiaal, komt in examens terecht. Omdat het surplus van deze research ook dit jaar veel prachtig materiaal bevatte, is een weblog aangemaakt: www.groen-en-kunst.blogspot.com. Het blog was - mede op aandringen van het veld tijdens de examenbespreking in 2011 - dit jaar eerder dan voorheen beschikbaar, op 15 februari. Het bleek wederom een goed houvast te zijn voor docenten. Kandidaten zagen het vooral als een frisse en welkome inspiratiebron voor het CPE.

MAGAZINE, EEN NADERE ORIËNTATIE

Het magazine - voor kandidaten beschikbaar twee weken voordat zij aan het CPE kunnen beginnen - bestaat enerzijds uit

bronnen die inspirerend kunnen zijn voor het CPE, anderzijds blik het vooruit op het CSE. Twee pagina's waren gevuld met inleidende teksten op het thema. Daarin werd de vakspecifieke informatie uit de septembermededeling nader uitgewerkt. Deze uitwerking werd aangevuld met reeksen begrippen die de kandidaat als mogelijk uitgangspunt voor zijn CPE zou kunnen nemen. Het waren dezelfde reeksen als in de opgavenboekjes die kandidaten twee weken later - bij de start van het CPE - kregen uitgereikt. De begrippen hadden onder meer betrekking op de verschillende sferen van groene ruimtes, op hun vorm, op mogelijke locaties en op activiteiten die je er zoal kunt ondernemen. De kandidaten konden zich reeds gaan oriënteren op het CPE.

Omdat werkprocessen een essentieel onderdeel van de beide CE's vormen, waren twee spreads aan de werkprocessen van twee kunstenaars gewijd. Een aan het proces dat Anouk Vogel doorliep bij haar ontwerp voor een 'groene' glaswand van het St. Nicolaaslyceum in Amsterdam. Het andere spread ging in op het proces van Luc Schuiten bij *De Groene Stad*, een project waarin hij zijn ideeën over de vormgeving en inrichting van steden in de toekomst vormgaf.

HET CENTRAAL PRAKTISCH EXAMEN (CPE)

Het opgavenboekje kent zes onderdelen: Oriënteren, Beeldend Onderzoeken, Vaststellen Ontwerp, Uitvoeren werkstuk, Analyseren & Evalueren en Presenteren. Het maximaal te behalen punten bedraagt 50. De structuur van zes onderdelen stelt de kandidaat in staat het werkproces zelfstandig te doorlopen en het tijdspad (720 minuten) te bewaken. Daarnaast bevatte het opgavenboekje 2012 dezelfde begrippen als bij de inleiding op het thema in het magazine. Zo werd de kandidaat opnieuw uitgedaagd na te denken over de bezigheden die hij in 'zijn' groene ruimte zou kunnen ondernemen, over de mogelijke locatie ervan, de sfeer die hij er zou willen aanbrengen en de vorm die zijn ruimte zou moeten krijgen.

Docenten toonden zich tijdens de examenbespreking op 24 mei in Utrecht veelal enthousiast over de opdracht én over de kwaliteit van de werkstukken die hun kandidaten maakten. Dat enthousiasme bleek niet alleen uit hun bewoordingen: onder hen bevonden zich docenten die CPE-werkstukken van

hun kandidaten - al dan niet digitaal - naar de bijeenkomst hadden meegenomen en met trots aan de aanwezigen presenterden. Helaas bleef ook een aantal kandidaten hangen in clichématige beelden, zo gaven docenten tijdens deze bijeenkomst aan.

De aanwezigen toonden zich tevreden over de nieuwe lay-out van het opgavenboekje, op hun verzoek enigszins aangepast, maar er waren ook docenten die aangaven de scoreschaal té globaal te vinden, echt harde beoordelingscriteria te missen en de verdeling over de verschillende onderdelen heen wat onevenwichtig te vinden.

Cito gaf aan inmiddels een kleinschalig onderzoek te zijn gestart naar de beoordeling en de beoordelingspraktijk van het CPE beeldende vakken VMBO. Te zijner tijd zal bekeken worden of de resultaten aanleiding vormen tot bijstelling van het beoordelingsmodel. Voor 2013 zal dit echter nog geen gevolgen hebben.

“ HET OPNEMEN VAN EEN PAAR MAKKELIJKE VRAGEN IS EEN BEWUSTE KEUZE EN HEEFT EEN DIDACTISCHE ACHTERGROND.”

HET CENTRAAL SCHRIFTELIJK EXAMEN (CSE)

Het CSE is - en blijft voorlopig - een 'papier' examen.

Buiten een opgavenboekje met vier blokken vragen is er een kleurenbijlage die bestaat uit vier afbeeldingsbladen: elk blok vragen heeft zijn eigen afbeeldingspread.

Het examen was opgebouwd uit het blok *Paradijzen* (7 vragen en 13 scorepunten), het blok *Binnen en buiten de perken* (12 vragen en 29 scorepunten), het blok *Bomen over bomen* (11 vragen en 16 scorepunten) en het blok *Zitten in het groen* (6 vragen en 15 scorepunten). En er was dit jaar een extra bijlage in zwart-wit: deze bevatte een prent van *Het Loo*, behorend bij het blok *Binnen en buiten de perken*.

Het CSE is over het algemeen goed gemaakt. De gemiddelde score bedroeg 46 (op de scoreschaal van 73). Het blok waar kandidaten de meeste moeite mee bleken te hebben, was het blok *Zitten in het groen*, misschien omdat dit het laatste blok was en kandidaten enigszins vermoeid raakten. Het blok dat hen weinig moeite kostte, was het blok *Paradijzen*. De oorzaak zou kunnen liggen in het feit dat dit een redelijk 'formeel' karakter had: het ging louter en alleen over voorstelling en vormgeving. Daar blijken kandidaten - ook verderop in het examen - het meest vaardig in. Het minst vaardig blijken ze in het beantwoorden van vragen over de kunst- en cultuurhistorische context.

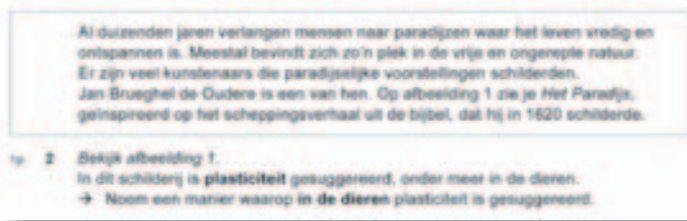
In het CSE zaten vier makkelijke vragen - vragen die negen van de tien kandidaten correct beantwoorden - en twee moeilijke - vragen die slechts een of twee correct weten te beantwoorden. Uit de psychometrische gegevens van deze zes vragen konden geen aanwijzingen gevonden worden dat deze toets-technisch niet of slechts gedeeltelijk zouden deugen.

Het opnemen van een paar makkelijke vragen is een bewuste keuze en heeft een didactische achtergrond: ze worden bewust aan het begin en aan het einde van een examen opgenomen. Aan het begin is het immers voor de kandidaat heerlijk een goede start te kunnen maken. En tegen het einde van het examen - als vermoeidheid optreedt en helderheid afneemt - is

het fijn als de vraag niet al te ingewikkeld is.

Moeilijke vragen zijn er ook altijd: zij vormen een belangrijke bijdrage om 'goede' en 'slechte' kandidaten van elkaar te scheiden. Eén van die moeilijke vragen bleek vraag 2; de p'-waarde bedroeg slechts .22.

Het begrip 'plasticiteit' is een vakspecifiek begrip - en als zodanig opgenomen in de begrippenlijst in de syllabus beeldende

vakken VMBO - maar is kennelijk niet of te weinig bij de leerling bekend.

Docenten toonden zich tevreden over de keuze van de blokken en de samenhang van het CSE met het CPE. De Quickscan, bestaande uit een viertal vragen die - direct na afloop van het invullen van Wolf - aan docenten over het CSE worden gesteld, laat ook een redelijk tevreden docent zien. Zie hiervoor pagina 11.

NORMERING

CSE

Na de normeringsvergadering op 12 juni bleek het percentage onvoldoende voor het CSE 19 te zijn en het gemiddelde cijfer 6,3.

CPE

Tot en met 2011 werden de CPE's tekenen, handenarbeid, textiele werkvormen audiovisuele vormgeving - ondanks het gegeven dat hun inhoud identiek is - apart genormeerd. Dit jaar werden deze populaties samengevoegd tot één. Er werd dus ook één N-term gehanteerd. Dat leidde uiteindelijk tot een percentage onvoldoende van 19 en een gemiddeld cijfer van 6,4.

VOORUITBLIK 2013

Het thema beeldende vakken VMBO 2013 is **Onderweg**. Een toelichting op het thema is in september 2012 te vinden bij de vakspecifieke informatie in de *Septembermededeling* op www.examenblad.nl. Het zal tevens de laatste keer zijn dat de informatie over het thema in de *Septembermededeling* opgenomen worden. In schooljaar 2013-2014 verschijnt het magazine op een eerder moment. Er wordt gestreefd naar publicatie in de maand december in het kalenderjaar voorafgaand aan het betreffende examen. Het magazine vervangt vanaf examenjaar 2014 de vakinhoudelijke mededelingen in de *Septembermededeling*. ❖

Annick van Beukering en Marjanne Knüppe - Hüsken zijn toetsdeskundigen beeldende vakken VMBO bij Cito.

2012 Een jubileumjaar

CSE'S MUZIEK VMBO-HAVO-VWO 2012

Veertig jaar geleden op donderdag 1 juni 1972 maakten ongeveer 200 MAVO-leerlingen voor het eerst een centraal schriftelijk eindexamen muziek. Een jaar later volgde het HAVO en in 1982 het VWO. Het eerste MAVO-examen bestond uit (slechts) 12 vragen waarvoor 102 scorepunten behaald konden worden. **AUTEUR: PETER SCHOENMAKERS - CITO**

De vragen waren nog vrij willekeurig verdeeld over de verschillende muzikale aspecten. Vanaf 1973 zijn de vragen ingedeeld in drie groepen: Muziektheorie, Vorm en instrumenten, Muziekstijl. In de eerste MAVO-examens moesten de leerlingen verschillende muziekwerken in de juiste historische periode kunnen plaatsen. In 1977 verviel deze vaardigheid voor het CSE, omdat men van mening was dat dit in het schoolonderzoek thuishoorde. Vanaf de beginjaren worden de examens klassikaal afgenomen met centraal afgespeelde muziekfragmenten. Op het VMBO is deze klassikale afname al enige jaren verleden tijd. Het examen wordt alleen nog maar (semi-)digitaal afgenomen in *Autoplay* of in *ExamenTester*. Op HAVO en VWO maakten dit jaar nog ongeveer de helft van de leerlingen het papieren examen met een centraal afgespeelde CD (HAVO 56% / VWO 54%). De eerste eindexamens muziek waren nog geheel georiënteerd op klassieke muziek. Bij de stijlperiode avant-garde was zelfs de muziek van Stockhausen het uitgangspunt. In 2012 bestonden vier van negen blokken van het VMBO-examen uit lichte muziek, in het HAVO-examen drie van de zes blokken en in het VWO-examen één van de vier blokken.

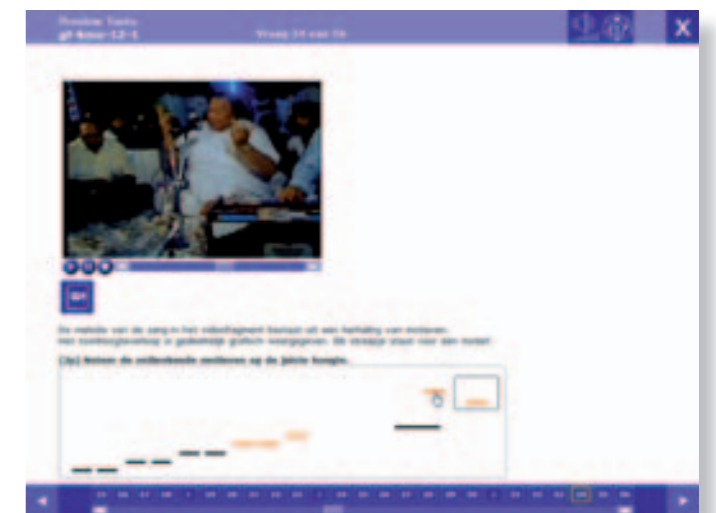
HET VMBO-EXAMEN

Van 12 (pilot-)scholen in 1972 groeide het aantal VMBO-scholen met een CSE muziek tot 80 in 2012. Daarvan deed tweederde het volledige digitale examen muziek in *ExamenTester*. Met een N-term van 1.0 sloot het examen goed aan op de kennis en vaardigheden van de leerlingen. Uit de Quickscan-enquête kwam een waardering van 6,9 voor dit examen naar voren. In de enquête konden docenten ook aangeven wat ze van de moeilijkheidsgraad, lengte en inhoudelijke aansluiting op het onderwijs van het examen vonden. Op alle onderdelen haalden het examen een ruime voldoende. Gemiddeld scoorde dit examen een p'-waarde van .60. (De p'-waarde is een schaal van 0 tot 100. Hoe hoger de p'-waarde hoe makkelijker de vraag.) Net als vorig jaar werden vragen over toonhoogte en ritme het minst goed gemaakt (.55) en de vragen over muziek en maatschappij het best (.70). Het examen bestond zoals gebruikelijk uit negen blokken: vier blokken lichte muziek, vier blokken klassieke muziek en één blok niet-westerse muziek. Het blok niet-westerse muziek kan cross-over muziek bevatten, maar ook, zoals dit jaar, zeer traditionele niet-westerse muziek. De blokken met klassieke muziek werden iets beter gemaakt dan de blokken met lichte muziek (.64 / .60). Dit jaar hadden de negen blokken de volgende onderwerpen:

Blok 1: Giuseppe Torelli, Trompetsonate
Blok 2: Michael Jackson, The way you make me feel
Blok 3: Giuseppe Verdi, Requiem, Agnus Dei
Blok 4: Chuck Mangione, Children of Sanchez
Blok 5: Joseph Haydn, Soloconcert
Blok 6: Pakistan, Traditionele muziek
Blok 7: Jonathan Larson, Rent, Seasons of love
Blok 8: Arvo Pärt, Tabula Rasa
Blok 9: Solomon Burke & De Dijk, What a woman

In het CSE VMBO worden vier exameneenheden getoetst: leervaardigheden (het toepassen van muzikale begrippen), beluisteren (het herkennen, benoemen en/of noteren van muzikale begrippen), muziek en maatschappij (muziek in verband brengen met betekenissen en functies ervan) en muziek en andere kunsten. Het accent ligt op de eerste twee eenheden. De vragen spitsen zich binnen deze twee eenheden toe op klankkleur, algemene muziekleer, solfège en vorm.

Twee voorbeeldvragen:

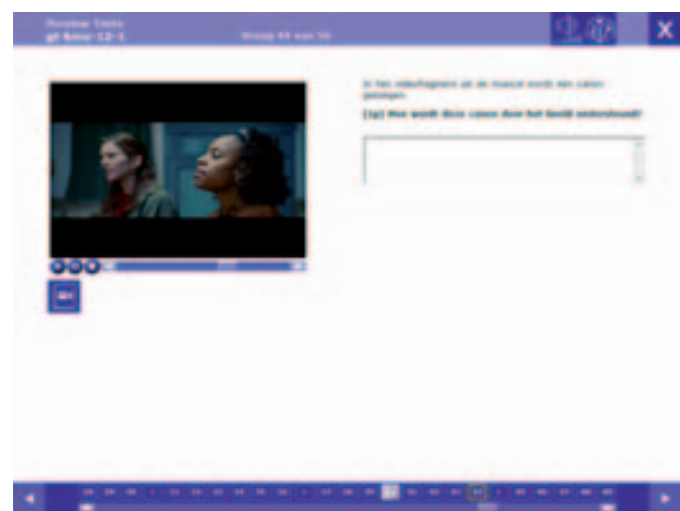

Blok 6 (Pakistan) vraag 34: solfège (p'-waarde .64)

Solfège is het onderdeel waarmee leerlingen (op alle niveaus) de meeste moeite hebben. Meestal worden solfègevragen in de VMBO-examens als meerkeuzevraag gesteld. Bij vraag 34 is het een open vraag die de leerlingen met een Flash-applicatie

beantwoordden. Bij een vraag met een Flash-applicatie kunnen leerlingen zelf noten, letters, grafische tekens, enzovoort verslepen en plaatsen in een notenbalk of invulblok. Met vragen met grafische notaties, zoals in deze vraag, hadden leerlingen in dit examen aanzienlijk minder moeite dan met vragen met notenvoorbeelden (.65 / .52).

Blok 7 (Jonathan Larson) vraag 44: muziek en andere kunsten (p'-waarde .62)

Het VMBO-examen is het enige examen muziek waarbij ook video als bron gebruikt wordt. Uit analyse van de examenresultaten blijkt dat leerlingen dit jaar veel minder moeite hadden met vragen waarbij de muziek werd ondersteund door video (.70 ten opzichte van .59 bij vragen met alleen audio). Bij vraag 44 moest de leerling een relatie leggen tussen de structuur van de song (een canon) en de ondersteuning van deze structuur door de beeldwisselingen. Het goede antwoord was: Bij een inzet zie je de betreffende persoon/personen.

HET HAVO-EXAMEN

Het HAVO-examen is door het veld goed ontvangen. De reacties tijdens de VLS-evaluatie waren: fijn examen, goed te doen en duidelijke antwoorden. Ook de N-term van 1.1 voor zowel het papieren als het digitale examen geeft aan dat dit examen goed aansloot bij het niveau van de leerlingen. De waardering voor het examen bleek ook uit de resultaten van de Quicksan: een 7,2 waarbij bijna 100% van de docenten aangaf het examen voldoende/goed te vinden. De leerlingen hadden de meeste moeite met vragen over muzikale aspecten (.50) en de minste moeite met vragen waarbij geanalyseerd moest worden (.67). Dit is opvallend, omdat het bij analysevragen meer om vaardigheden gaat en bij muzikale aspecten om kennis. Sinds enige jaren bestaat het HAVO-examen muziek uit drie blokken met klassieke muziek en drie blokken met lichte muziek. Dit jaar waren dat:

- Blok 1: Aaron Copland, An outdoor overture
- Blok 2: Georg Friedrich Händel, The Messiah
- Blok 3: Sting, When we dance
- Blok 4: Johannes Brahms, Trio voor klarinet, cello en piano
- Blok 5: Michael Bublé, Cry me a river
- Blok 6: OneRepublic, All the right moves

In het CSE HAVO wordt de inhoud van twee sub-domeinen van de examenstof bevestigd: *waarnemen en weten* (luistervaardigheid en muzikaal voorstellingsvermogen) en *analyseren en interpreteren*. Bij *waarnemen en weten* richten de vragen

zich op klankkleur, algemene muzikale begrippen en solfège, bij *analyseren en interpreteren* op vorm/structuur en betekenis/functie.

Twee voorbeeldvragen:

Blok 1 (Copland) vraag 1: betekenis/functie (p'-waarde .60)

Bovenaan de partituur staat: 'Maestoso', majestueus. Noem twee manieren waarop dit karakter in de muziek is gerealiseerd.

Een prettige openingsvraag van het examen, omdat de leerling de vrijheid had zich te richten op alle facetten van het fragment zoals instrumentatie, dynamiek, samenklank, enzovoort.

Antwoorden uit het correctievoorschrift zijn:

- veel koper
- slagwerk (bekken/pauken)
- sterk/forte/fortissimo
- met accenten
- homofoon
- unisono momenten
- signaalmotieven / drieklankmotieven
- marsachtig

Blok 2 (Händel) vraag 12: klankkleur (p'-waarde .59)

Welk instrument speelt naast de strijkers mee in dit recitatief?

Het sub-domein muziek en cultuur is examenstof die op het HAVO alleen getoetst wordt in het schoolexamen. Kennis van dit domein kan echter wel helpen bij het beantwoorden van vragen over klankkleur. Door de muziek in zijn historische context te plaatsen, kunnen een (groot) aantal instrumenten in bepaalde stijlperiodes uitgesloten worden of, zoals bij deze vraag, juist als mogelijk antwoord aangemerkt worden. Bij deze vraag was het antwoord: klavecimbel.

HET VWO-EXAMEN

Het VWO-examen muziek was volgens de docenten goed te doen. Een gemiddelde p'-waarde van .65 en de N-termen van 0,5 voor het papieren examen en 0,6 voor het digitale examen bevestigen dit. Van de respondenten op de Quicksan gaf 75% aan het examen niet te moeilijk te vinden en 88% was van mening dat de lengte precies goed was. Het examen werd gewaardeerd met een 7,2. Net als vorig jaar hadden de leerlingen de meeste moeite met de vragen over volgen en notatie (.59). Analyseren ging hen, net als vorig jaar, het beste af (.67). Het VWO-examen bestond zoals gebruikelijk uit vier blokken: twee blokken met muziek gecomponeerd voor 1900 en twee blokken met muziek gecomponeerd in de 20e en/of 21e eeuw.

- Blok 1: Anton Bruckner, Symfonie nr. 4, deel 1
- Blok 2: Henry Purcell, Abdelazar, deel 2
- Blok 3: Benjamin Britten, Gloriana, Choral Dances
- Blok 4: Snow Patrol/The Baseballs, Chasing Cars

Ook bij het VWO-examen muziek wordt de stof uit de sub-domeinen *waarnemen en weten* en *analyseren en interpreteren* bevestigd. Daarnaast maakt op VWO-niveau ook het sub-domein muziek en cultuur deel uit van het CSE.

Drie voorbeeldvragen:

Blok 2 (Purcell) vraag 24: vorm/structuur (p'-waarde .76)

Het kunnen lezen van partituren is een vaardigheid die alleen in

de VWO-examens muziek wordt getoetst. In dit examen was van een werk de hele partituur opgenomen. De leerlingen moesten het vormschema van dat werk in de partituur aangeven. In het digitale examen gebeurde dat met een Flash-applicatie.

Blok 4 (Snow Patrol/The Baseballs) vraag 47: muziekgeschiedenis (p'-waarde .54)

Dit nummer heeft kenmerken van gitaarrock/alternatieve rock.

Noem aan de hand van DIT FRAGMENT twee kenmerken van deze stijl.

Blok 4 (Snow Patrol/The Baseballs) vraag 52: muziekgeschiedenis (p'-waarde .71)

Dit nummer heeft kenmerken van rock-'n-roll. Noem aan de hand van DIT FRAGMENT drie kenmerken van deze stijl. Laat de bezetting buiten beschouwing.

Over bijna elk werk in het VWO-examen wordt een muziekgeschiedenisvraag gesteld. Blok 4 ging over twee uitvoeringen van één en hetzelfde werk. Het origineel had kenmerken van gitaarrock, de cover van rock-'n-roll. De vraag over de originele eigentijdse versie werd veel minder goed beantwoord (.54 / .71) ondanks dat de antwoorden letterlijk in de vernieuwde syllabus (2011) stonden.

Een aantal goede antwoorden bij gitaarrock waren: -gelijkblijvende ritmes in de begeleiding, doorgaande achtsten; -hoog, helder gitaargeluid naast vervormd, rauw geluid; -powerakkoorden, maar ook gebroken akkoorden in de begeleiding.

Bij rock-'n-roll waren een aantal mogelijke antwoorden:

- gebruik van bluesschema;
- toepassing van breaks;
- sterke afterbeat. ❖

De flexibele werkplekken hebben verschillende vormen.

Cito werkt met flexibele werkplekken.

Zorgvuldig geconstrueerde bouwwerken

HET WORDINGSPROCES VAN CENTRALE EXAMENS

Berichten zoals 'De oorverdovende stilte van Arnold Schönberg', over de stilte in het geluidsfragment van het examen kunst algemeen HAVO 2012, of de afbeeldingen van het tehatex-examen HAVO 2011 die - te vroeg - bij het VWO-examen uit de enveloppen kwamen. Veelvuldig LAKS op het journaal, gymzalen met streng opgestelde tafeltjes, tranen van een geslaagde kandidaat en de vlag met een schooltas. Dat zijn associaties met het 'centraal examen'. Maar vóór die (voor onze leerlingen zo belangrijke) datum zijn er talloze mensen in de weer geweest om dat examen mogelijk te maken.

AUTEUR: SASKIA VAN DER LINDEN

Niet alleen docenten en vakcommissies van het *College voor Examens (CvE)*, maar vooral ook de mannen en vrouwen van *Centraal Instituut voor Toetsontwikkeling (Cito)* hebben meegewerkt aan het realiseren van deze examens. In Arnhem staat het zwaar beveiligde nieuwe gebouw van Cito. Daar liggen al ruim acht maanden van tevoren de examenvragen in kluizen te wachten. En die examens zijn dan al een lange weg gegaan.

TOETSDSKUNDIGE, HOE WORD JE DAT?

Hugo Gitsels deed na zijn opleiding tot docent beeldend een studie kunstgeschiedenis aan de VU, kwam terecht bij de syllabuscommissie tehatex van het CvE en van daaruit belandde hij in 2008 bij de constructiegroep voor examenvragen van Cito. Vervolgens solliciteerde hij naar de functie van toetsdeskundige kunstvakken. De wetenschappelijke achtergrond is voor deze functie een voorwaarde. Daarnaast krijg je intern een opleiding op het terrein van toetsing. 'Dat is een serieuze opleiding van een jaar waarvoor je echt moet slagen,' vertelt Gitsels me lachend. Bij Cito werken mensen met diverse achtergronden die met veel zorg examens samenstellen. De constructeurs van

de examenvragen zelf zijn juist werkzaam in het onderwijs en werken met examenklassen.

Mijn bezoek aan Cito is een kennismaking met een organisatie waar de zorgvuldigheid van afstraalt. Gitsels: 'Het was voor mij destijds een openbaring hoe alles voor 100% dichtgetimmerd wordt: controlerondes, calamiteitenplannen, of geheimhouding, in combinatie met de zorg voor elke individuele kandidaat, al is het er maar één voor een derde tijdvak, of de kandidaat die een visuele, auditieve of andere beperking heeft.'

NIET SCHRIJVEN MAAR CONSTRUEREN

Gitsels stuurt het team van constructeurs aan dat de examens opstelt. Hoezo constructeurs?, vraag ik hem. 'Constructie geeft beter weer wat wij hier doen: we krijgen een gerichte opdracht, maken een blauwdruk en bouwen dan zorgvuldig in vele rondes het examen op. Het is een technisch proces.' Dit gebeurt op basis van het examenprogramma van het ministerie en de syllabi die het CvE opstelt voor de docenten en examenkandidaten en de constructie-opdracht die Cito van het CvE krijgt, met daarin een toetsmatrijs. In die toetsmatrijs wordt vastgelegd hoeveel

procent van elk deelgebied er in het examen opgenomen moet worden, maar ook hoeveel procent kennis en hoeveel procent van de vaardigheden er wordt getoetst. De blokken die later in de examens zijn terug te vinden, weerspiegelen de toetsmatrijs. 'Dit klinkt allemaal heel technisch.' Gitsels onderbreekt mijn samenvatting: 'In de praktijk, zeker na een aantal jaren, ontstaat het examen in een natuurlijker proces, waarbij de matrijs als raster onder je werk ligt en achteraf als checklist geldt. De eisen uit de toetsmatrijs zijn overigens afgeleid uit de praktijk en gaandeweg geprofessionaliseerd en geformaliseerd.'

HET ECHTE WERK

Het echte werk doen de constructeurs, drie à vier per examen, die meestal ieder één vragenblok voor hun rekening nemen. Blokken worden vaak geschreven rond een context of een rode lijn, waaraan de vragen gekoppeld worden. Net als een les. 'Toen ik zelf constructeur was, werd me voorgehouden: 'Een vragenblok moet de mooiste les zijn die je rond een onderwerp kunt verzinnen.'

'Elk vak pakt het iets anders aan, maar in principe werken we in een team. Na drie weken werk presenteren de constructeurs hun werk aan de anderen van hun team en volgt een bespreking. Deze collegiale feedback is niet mals, maar het leuke van dit

BIJ CITO WERKEN MENSEN MET DIVERSE ACHTERGRONDEN DIE MET VEEL ZORG EXAMENS SAMENSTELLEN. DE CONSTRUCTEURS VAN DE EXAMENVRAGEN ZELF ZIJN JUIST WERKZAAM IN HET ONDERWIJS EN WERKEN MET EXAMENKLASSEN.

werk prevaleert. De constructeurs vinden het een genoeg om de tijd te krijgen zich uitgebreid in een onderwerp te verdiepen, iets echt uit te pluizen en zichzelf zo te ontwikkelen. Het overleg is in de eerste plaats om de kwaliteit van de opgaven te verbeteren, maar het contact met collega's van andere scholen is interessant en gezellig.' Het enthousiasme van Gitsels werkt aanstekelijk: hier wil iedereen wel werken. Hij vervolgt: 'Dit is ook voor mij een onderdeel dat het werk interessant maakt: het contact met leuke, gedreven mensen. Vaak met een eigen bijzondere expertise. Ik leer bovendien heel veel tijdens het maken van examens.'

Is het ook niet prettig dat je opdrachtgever jullie steunt in de hoge eisen bij het maken van een perfect product? 'Dat is zeker zo. Ook wij hebben met beperkingen en budgetten te maken, maar niemand protesteert als er extra tijd geïnvesteerd moet worden om het product 100% goed te maken. Dat is inderdaad heel prettig.' ❖

Planning

- 01 Het CvE geeft twee jaar voor afname van het examen Cito een constructie-opdracht.
- 02 Toetsdeskundigen en constructeurs maken een verdeling van onderwerpen.
- 03 Elke constructeur stelt een opzet van zijn blok voor, met verschillende mogelijkheden van uitwerkingen. Het team evalueert en kiest voor elk blok een optie.
- 04 De geselecteerde opties worden uitgewerkt. Kunstenaars en kunstwerken worden geselecteerd. Dan wordt, vaak vanuit de antwoorden, verder gewerkt: wat moet een kandidaat over dit kunstwerk/deze kunstenaar weten? Het team evalueert, schrapt en kiest.
- 05 De vragen, maar ook de antwoordmodellen, worden geformuleerd. Opnieuw volgt een interne besprekingsronde.
- 06 Dit proces wordt herhaald totdat er een gedegen set aan vragen ligt.
- 07 Dan volgt alsnog een vakinhoudelijke screeningsronde: vragen worden door een expert op inhoudelijke juistheid gescreend.
- 08 Toetstechnische screening: een Cito-medewerker screent het hele examen van een collega op toetstechnische juistheid.
- 09 'Tegenlezen', een vorm van voorlezen, een droge exercitie waarbij persoon x het examen voorleest aan persoon y. Bij hardop voorlezen komen er vaak nieuwe verbeterpunten aan het licht.
- 10 Screening op Nederlands, een neerlandicus screent het examen.
- 11 Vaak vindt de technische ronde op dit moment plaats: omzetting van Word-versies naar drukwerk-'mallen' en/of omzetting naar digitale media.
- 12 Elk examen wordt voorgelegd aan de CvE-vakcommissie: de CvE-vakcommissie is een groep van docenten (gemiddeld drie) die de conceptexamens beoordeelt en vaststelt. Hier komt een examen vaak weer in drie rondes ter tafel: 1) Eerste bespreking conceptexamen, 2) Aanpassingen bespreken, 3) Examen vaststellen. CvE vaksectie-leden worden voorgedragen door (vak)vereniging en de voorzitter van deze commissie is werkzaam in het hoger onderwijs.
- 13 De examens worden in druk of digitaal 'gepubliceerd', gevolgd door de drukproefcontrole (Cito-intern).
- 14 Na een soort van afkoelingsperiode (de examens liggen in de kluis) vindt de 'erratumprocedure' plaats. Toetsdeskundige en de voorzitter van de CvE-vakcommissie controleren circa 2 maanden voor afname, met een frisse blik, het examen opnieuw op errata (fouten). Worden deze aangetroffen, dan zit bij het uitreiken van het examen een geel blad bij de opgavenboekjes.

CSE BEELDENE VAKKEN HAVO 2012

Realisme & het gewone leven

Erwin Olaf - Grace (2006)

Het HAVO-examen in de vakken tekenen, handvaardigheid en textiele vormgeving ging dit jaar over Realisme en het gewone leven. Over de manier waarop kunstenaars de werkelijkheid proberen te vangen en de manier waarop ze een spel spelen met echt en onecht. De stof omvatte de Barok, met de nadruk op de Gouden Eeuw. En verder kon alle kunst en vormgeving van 1800 tot heden aan bod komen. **AUTEUR: MARIEKE WENSING - CITO**

Docenten op de landelijke evaluatiebijeenkomst waren enthousiast over het examen, maar vonden het zwaar. Het bevatte niet meer vragen dan andere jaren, maar bij een schaal van 85 scorepunten worden toch ongeveer 85 antwoorden verwacht en dat was meer dan in voorgaande jaren. Na het derde en moeilijkste blok haakten veel kandidaten min of meer af, aldus de indruk van de docenten. Uit de toets- en itemanalyse bleek overigens geen uitval bij het laatste blok.

IN HOLLAND STAAT EEN HUIS

Het examen begon met een architectuurblok dat niet al te moeilijk bleek. Er werd stilgestaan bij een typische rijtjeswoning uit het 'gewone leven', zoals iedereen die kent. Kunstenaar John Körmeling zette zo'n huis op een verkeersrotonde bij Tilburg, waar het dag en nacht heel langzaam ronddraait over een rail. Tot verbazing van automobilisten en busreizigers, vooral als die op een ander moment nogmaals de rotonde passeren. De kans is groot dat het huis dan op een andere plek staat. Het *Draaiend Huis* lijkt een woning, maar is een kunstwerk. Woonwijk *Leliënhuize* van architect Sjoerd Soeters is ook niet wat het lijkt: een complex moderne woningen en appartementen ziet eruit als een historisch kasteel. Hier voelt het wonen heel anders dan in straten met rijtjeshuizen uit de jaren zestig. Themawijken als deze zijn een trend. Zo speelde dezelfde Soeters in Zaandam met traditionele Zaanse huisjes, die hij 'stapelde' tot een opvallend hotel. Kandidaten moesten onder meer aangeven waarom Zaandammers dit een prachtig gebouw vinden. Maar vooral moesten ze kunnen uitleggen waarom veel architectuurcritici het kitsch noemen.

VROUWEN

Vier vrouwen in een interieur, melk uitschenkend, lezend, uitgestrekt op de bank en verdrietig voor een raam. Steeds eerst een vraag naar de voorstelling, volgens de psychologische

wet dat een kijker eerst het verhaal wil 'lezen'. Vermeers *Het melkmeisje* is wereldberoemd en het is moeilijk om uit te leggen waarom het een meesterwerk is. Maar de samenhang in kleur en licht is prachtig en die moest worden ontdekt. Kandidaten moesten ook uitleggen waarom de vraag naar schilderijen over de alledaagse werkelijkheid in ons land in de zeventiende eeuw zo groot was. Dat kwam doordat rijke, maar ook gewone burgers voor hun huizen schilderijen en schilderijtjes kochten waarmee ze zich konden identificeren. In zuidelijke landen als Italië en Frankrijk werd kunst vooral door kerkelijke en adellijke machthebbers besteld, die de voorkeur gaven aan christelijke of klassieke verhalen. Alledaagse tafereeltjes werden daar in die tijd niet geschilderd. Allemaal kennis over de cultuur van de Barok, die bekend verondersteld wordt.

Edward Hopper wordt vaak vergeleken met Vermeer, maar Hoppers werkelijkheid heeft de sfeer van filmscènes uit de jaren dertig. Richard Billingham fotografeerde zijn ouders aanvankelijk als voorbereiding voor schilderijen. Maar al gauw zag hij dat de foto's precies uitdrukten wat hij beoogde en liet hij het schilderen achterwege. Zijn moeder ligt ongeflatteerd, maar desalniettemin als een odalisk op een bank in haar bloemetjesjurk, voor een decoratief behang. Snapshot, kunst of beide? Kandidaten moesten argumenten aandragen en dat bleek niet altijd gemakkelijk. Het blok sloot af met een foto uit Erwin Olafs serie *Grief*. Bijna iedereen begreep hoe hier verdriet werd verbeeld of versterkt. Moeilijker was het om uit te leggen welke richtingen in de hedendaagse fotografie hier werden gerepresenteerd: enerzijds het registreren van de werkelijkheid, anderzijds het insceneren of manipuleren van de werkelijkheid.

SNOEP EN VRUCHTEN

Het derde blok bleek het lastigste onderdeel van het examen, met een gemiddelde p'-waarde van .44. Kandidaten moesten eerst uitleggen waarom het schilderij van Kalf een pronkstilleven is, dus waarom de voorwerpen die je ziet, kostbaar zijn. Die zijn uit verre landen geïmporteerd, van duur of kwetsbaar

materiaal zoals het dunne, hoge Venetiaanse glas, of bewerkelijk geproduceerd zoals het handgeknoopte Perzische tapijt. Een zakhorloge verwees als vanitassymbool naar het verstrijken van de tijd en daarmee naar de vergankelijkheid van het leven. Daardoor krijgt het schilderij een moraliserende boodschap die slechts 30% van de kandidaten begreep: het vergaren van aardse goederen is uiteindelijk nutteloos, want het brengt je na je dood niet in de hemel. Dit was één van de vele kennisvragen die dit blok moeilijk maakten. Want kennisvragen worden over het algemeen slecht gemaakt. Hier werd kennis getoetst omtrent materiaalkenmerken van de olieverf, kennis over de stijlenmerken van de Barok, kenmerken van Pop art en Hyperrealisme met betrekking tot de voorstelling. Ook lastig bleek het verschil in houding van de Pop art tegenover de consumptiemaatschappij met die van het Nouveau Réalisme. Drie filmstills van rottende vruchten sloten het blok af en maakten een verbinding met de vergankelijkheid van het vanitasstilleven en de restanten van Spoerri's maaltijd.

Willem Kalf - Stilleven (1678)

KINDEREN

Het laatste blok bevatte vragen over beeldhouwkunst, over de regels waarmee Degas brak toen hij een wassen beeld met een rokje en echt haar tentoonstelde. Over het verschil tussen de totstandkoming van een marmeren beeld en een bronzen beeld. Over de techniek van Duane Hanson die zijn model insmeert met gips en zijn beelden afwerkt met kleding, haar, een kleur op de lippen.

Het effect van het reuzenjongetje van Ron Mueck in de hoge, maar voor hem lage hal, bleek niet moeilijk te zijn. En de helft van de kandidaten had de laatste vraag goed over het beeld van Gwon Osang. Ze moesten uitleggen hoe de beeldhouwer, die honderden foto's op een beeld plakt, met echt en onecht speelt. Blijkbaar begrijpen kandidaten de dubbele laag: een tweedimensionale afbeelding van de werkelijkheid wordt hier gecombineerd met een driedimensionale kopie van de werkelijkheid tot iets heel nieuws.

NORMERING

Voor het HAVO-examen werd een N-term vastgesteld van 1.2, met 15,9% onvoldoendes en een gemiddeld cijfer van 6.4. ❖

De laatste ontwikkelingen vanuit Digischool.

WAT IS EPUB?

EPUB (een afkorting van *Electronic Publication*) is een open standaard die het mogelijk maakt om gratis e-books te maken. EPUB is breed toepasbaar. Het werkt op tablets en e-readers zoals *Kindle*, *iPad* en de *Android*-modellen. EPUB is speciaal ontworpen voor zogenaamde reflowable content, waardoor de tekst voor elke e-reader geoptimaliseerd kan worden. De tekst past zich bij EPUB namelijk automatisch aan aan de grootte van het scherm, zodat de inhoud op ieder moment goed leesbaar blijft.

WEG MET DE NADELEN

Door het e-book worden bovendien voor sommige leerlingen de nadelen van een elektronische tekst grotendeels opgeheven. Je kunt namelijk:

- het lettertype aanpassen;
- de grootte van de letter aanpassen;
- de kleur/helderheid van de pagina aanpassen;
- door een woord te markeren de betekenis krijgen of worden doorverwezen naar Wikipedia;
- zoeken op woord/tekstfragment;
- een bladwijzer aanbrengen die dan automatisch een overzicht geeft in de pagina *Bladwijzers*;
- tekst markeren die dan automatisch wordt opgeslagen in de pagina *Notities*.

Vooral door deze mogelijkheden heeft de e-reader de mogelijkheid om de leerling te dwingen de tekst actief te bestuderen door van bovenstaande mogelijkheden gebruik te maken.

In de database van KUA staan ter download:

- KUA 1.epub (Cultuur van de kerk);
- KUA 2.epub (Hofcultuur).

En wie zich aanmeldt voor de workshop *Beheer elo's voor de kunstvakken* kan gratis een keuze maken uit de e-reader over de Cultuur Burgerij of uit de tweedelige e-reader *Romantiek en Realisme*.

Aanmelden kan via <http://moodle.digischool.nl/mod/resource/view.php?id=140>.

Harry

CSE'S DANS EN DRAMA VMBO 2012

Beschouwen vormgeven

In 2003 nam een beperkt aantal scholen voor het eerst de centraal schriftelijke examens dans en drama af. Uit beide examens bleek dat naast beschouwen ook vormgeven als verbinding met de vakpraktijk (het schoolexamen) een belangrijk onderdeel van het examen was. In 2012 is dat nog steeds zo. Vandaar in dit artikel ook aandacht voor het onderdeel vormgeven in beide examens 2012. **AUTEUR: HERJAN DENISSEN - CITO**

Op 25 mei vond de afname van de *Computer Based Test (CBT)*-examens dans en drama plaats. In een CBT-examen staan bronnen (bijvoorbeeld fragmenten uit voorstellingen), vragen en antwoordblokken op het beeldscherm. Leerlingen vinden dit soort digitale examens prettig, vooral ook vanwege het kunnen intypen van de antwoorden. Docenten vinden het nakijken prettig vanwege de leesbaarheid van de ingetypte antwoorden en het overzicht van bronnen, vragen, antwoorden en antwoordmodel op één scherm.

Voor drama kent een toename van het aantal scholen dat het vak als examenvak aanbiedt toe: van een vierde scholen in 2003 tot 23 scholen dit jaar.

HET CBT-EXAMEN DRAMA 2012

Het examen drama 2012 bevat drie blokken met vragen. Elk blok is gebaseerd op fragmenten uit een registratie van een voorstelling. In dit examen ging het om:

- een aflevering uit de tv-serie *SpangaS* over het optreden van de musicalgroep kort voor de zomervakantie;
- de jeugdvoorstelling *Hartstocht* van Danstheater AYA;
- de familievoorstelling *Snorro*, de gemaskerde held van het Ro Theater.

Ook dit jaar dus weer een gevarieerde keuze.

Op basis van de leerlingresultaten, het referentie-examen, en de reactie van het veld bepaalde het College voor Examens (CvE) de N-term op 0,4. Bij deze N-term was het gemiddeld cijfer 6,4.

HET CBT-EXAMEN DANS 2012

Op 4 juni kwamen in Kunstfactor in Utrecht bijna alle docenten dans bijeen voor de nabespreking van het examen 2012. Zij vonden het examen compact met leuke aansprekende dansstukken en op goed niveau. De fragmenten uit de gebruikte dansvoorstellingen spraken inderdaad aan. Zeker ook voor een paar leerlingen van het Stedelijk Dalton College Alkmaar. Zij zagen zichzelf tijdens het examen in de gebruikte voorstelling *IDEALS* van Wies Bloemen. In deze voorstelling werkte Wies Bloemen namelijk samen met lokale scholen. Het twee uur durende examen bevatte vier blokken met vragen en een ontwerpogave. De gebruikte fragmenten kwamen uit vier voorstellingen met een variatie aan danssoorten: werelddans, moderne dans en diverse vormen van urban dans. De blokken met vragen hadden achtereenvolgens betrekking op:

- de werelddans *Awake Undergroud Mystical Army* uit de voorstelling *China Impressions*. De titel verwijst naar de archeologische ontdekking van het Terracotta-leger in China.
- de moderne dans *Waltz*, een dansstuk van Krisztina de Châtel, gedanst door Dansgroep Amsterdam met als thema: mensen die niet geïnteresseerd zijn in de ellende van anderen. Men leeft door alsof er niets aan de hand is. Een enkeling probeert er wel iets aan te doen.
- *IDEALS* van choreograaf Wies Bloemen, gedanst door Danstheater AYA over idealen die iedereen heeft. Idealen die het beste in ons naar boven brengen, maar waar je soms heel hard voor moet werken. Het dansstuk kwam tot stand in samenwerking met leerlingen uit het voortgezet onderwijs.
- dans en voetbal, *The Match* van Lonke van Leth. Naast professionele dansers doen ook de jongste spelers van lokale voetbalclubs mee.

In elk blok komen diverse onderdelen uit de syllabus aan de orde: samenwerkingsvormen, danselementen, structuren, functies, danssoorten, andere kunsten dan dans, en vaak ook betekenisgeving. In blok twee *Waltz* was betekenisgeving vanwege het thema belangrijk. Om een indruk van het soort betekenisvragen te krijgen hierna twee vragen met beoogd antwoord uit blok twee. Tevens staat bij elke vraag de moeilijkheidsgraad (p'-waarde).

Vraag 11: p'-waarde .89

Het antwoord moet de volgende strekking hebben: Vier paren walsen/dansen vrolijk door, terwijl één paar zichtbaar anders danst/anders is.

Vraag 13: p'-waarde .41

Twee van de volgende antwoorden moeten vermeld zijn:

- kracht in de freezes / spierballen / vuisten;
- extravert in hun focus;
- recht en hoekig;
- open houding.

Vergelijken we de moeilijkheidsgraad van deze twee betekenisvragen met elkaar, dan blijkt dat hoe specifiek de vraag gericht is op dans, des te moeilijker de vraag voor de leerlingen is. Bij vraag 13 met een lage p'-waarde, dus lastig, moesten de leerlingen immers hun antwoord geven op basis van dans. Bij de andere vraag was dat minder het geval.

Het centraal examen dans wordt elk jaar door de leerlingen goed gemaakt. Vraag is, zeker vanwege het betrekkelijk gering aantal leerlingen, of het examen makkelijk is of dat de vaardigheid en kennis van de leerlingen dans groot is. Zij kiezen namelijk zeer bewust voor dit vak. Meestal was het gemiddeld cijfer bij de laagste N-term (0,0) rond 6,0. Dit jaar was het gemiddeld cijfer 5,6 bij N-term 0,0. Dit houdt in dat het examen lastiger was dan voorafgaande jaren, maar wellicht waren de leerlingen minder vaardig.

Voor het bepalen van de N-term gebruikt het College voor Examens (CvE) de leerlingresultaten, een referentie-examen, en de reactie van het veld. Het CvE besloot tot de definitieve N-term 0,8 met een gemiddeld cijfer 6,4.

DE ONTWERPOPGAVE DANS

Vanaf 2003 tot heden vormt de ontwerpogave dans een verbinding met de vakpraktijk. Van de leerling wordt verwacht dat hij naar aanleiding van een thema een aantal stilstaande beelden (freezes) kan ontwerpen, die in gedachten verbonden worden en zo een dans representeren. De leerling maakt door middel van exploratie en improvisatie met 'dansfiguren', theatrale middelen, ideeën over betekenis, acties en danselementen een dansconcept en structureert dit tot een geheel. Tenslotte kan de leerling zijn keuzes in relatie tot het thema uitleggen. Deze uitleg wordt uiteindelijk beoordeeld.

Er zijn sinds 2003 diverse thema's gebruikt, veelal uit de beeldende kunst, poëzie en muziek, zoals:

- Liefde;
- *Yellow-Red-Blue* van Wassily Kandinsky;
- fragment uit de film *Koyaanisqatsi*;
- *De verwoeste stad* van Ossip Zadkine;
- een gedicht;
- tekst en muziek van een song.

In 2012 was het thema: 'Je bent gevraagd om voor het tv-programma *So You Think You Can Dance* een duet te choreograferen. De toegewezen danssoort is *HipHop*, met het thema *Onbeantwoorde liefde*.'

De volgende afbeelding op pagina 24 geeft een indruk van een mogelijke uitwerking van de drie freezes: Het begin, De ontwikkeling en Het einde van het duet, waarin naast houding, plaats, kijkrichting, belichting ook muziek door de leerling bepaald is.

Aanvankelijk bleek dat docenten geneigd waren de uitleg van de gemaakte freezes hoog te waarderen. P'-waarden in 2003 en 2004 waren respectievelijk .85 en .93. Vanaf 2005 werd

Het examen drama op SSgN

Op *Stedelijke Scholengemeenschap Nijmegen (SSgN)* maakten vijftien leerlingen het examen drama. Een verslag van die afname in Nijmegen van Mariët Witteveen, docent drama:

Vrijdag 25 mei 2012. Vijftien 4-VMBO-T leerlingen van de *Stedelijke Scholengemeenschap Nijmegen* staan vlak voor hun CSE-examen drama. De koppies ogen nerveus. Hoewel iedereen het weet, checken een paar leerlingen in welk lokaal ze moeten zijn. S65, het computerlokaal. O ja!

Rond 8:45 uur verzamelt de groep zich bij het lokaal, waar de examencoördinator uitleg geeft. Vervolgens mogen ze het lokaal binnen. De kaartjes met hun examenummers liggen geduldig te wachten bij de computers. Gelijk volgt het dringende verzoek van de systeembeheerders om eten en drinken op de grond te leggen. Een leerling heeft zijn mobiele telefoon nog bij zich. Hij vraagt of hij die in zijn kluisje mag leggen. Daar is nog tijd voor.

Albert van Dam, teamleider van VMBO-T, deelt de regels mee. Iedereen luistert aandachtig. En dan is het even wachten tot de grote wijzer op de klok de '12' bereikt: 9:00 uur. De examenkandidaten mogen beginnen. Bij twee computers ontstaat direct een probleem. In no-time lossen de twee systeembeheerders dit op.

Het examen bestaat uit vragen over de tv-serie *SpangaS*, de voorstelling *Hartstocht* van Danstheater AYA en *Snorro* van het Ro Theater. Er heerst een geconcentreerde sfeer. We horen het getik op de toetsenborden, het geklik van de muizen. Leerlingen lezen een vraag, bekijken het bijbehorende fragment, zoeken af en toe iets op in het woordenboek, bekijken het fragment nogmaals en typen het antwoord. De eerste leerling is na een uur klaar. Niet lang daarna volgen drie anderen. Even lijkt het erop alsof het lokaal binnen anderhalf uur weer leeg zal zijn. Gelukkig nemen de meesten rustig de tijd alle vragen nog eens door te lopen, alvorens definitief af te sluiten.

Een leerling maakt gebruik van de extra tijd die ze heeft. Op dat moment surveilleren drie mensen en staan ook de twee systeembeheerders paraat. Maar goed dat het meisje het niet doorheeft. Ze zou er nog zenuwachtig van worden. Om 11:15 uur is ze klaar. Na het examen spreek ik de groep: 'Het was moeilijk.' 'Een claus is toch een tekstblokje van een personage?' 'Van *Hartstocht* snapte ik niet veel.' 'Jezelf onherkenbaar maken kan toch met een masker?'

Drama zit erop. Ze kunnen weer (even) ontspannen.

het antwoordmodel aangescherpt. Vanaf dan zijn er twee niveaus:

1. een ontwerp dat voldoet aan 'standaard' oplossingen.
2. een ontwerp dat 'innovatief/creatief' is met voor deze laatste meer scorepunten.

Vanaf dat jaar daalden de p'-waarden tot rond de .70. In 2012 was de p'-waarde van de ontwerpogave: .71, wat een prima resultaat is voor dit soort opgaven.

Tijdens de jaarlijkse examenevaluaties discussieerden docenten steeds vaker over het nut van deze vorm van ontwerpogave. De verbinding met de vakpraktijk vinden de docenten belangrijk, maar de gebruikte vorm vindt men allereerst erg talig, zeker voor de VMBO-leerling. Ten tweede vraagt men zich af in hoeverre dit soort applicaties met een aantal (voorgestructureerde) mogelijkheden tot een echt creatief resultaat kan leiden. Het CvE heeft inmiddels besloten de ontwerpogave vanaf 2014 te gaan vervangen door meerdere kleinere en minder talige ontwerp opdrachten. De syllabus dans 2014 is op dit punt inmiddels aangepast. Het centraal examen 2013 zal voor het laatst nog een ontwerpogave in de huidige vorm bevatten.

VORMGEVEN IN HET EXAMEN DRAMA

Het examen drama kent diverse vormen van ontwerp opdrachten, met of zonder Flash-applicatie. Alle ontwerp opdrachten in het examen 2012 waren beschrijvende opdrachten zonder applicatie. Ter illustratie twee voorbeelden uit het examen:

- Vraag 9: het schrijven van een dankwoord naar aanleiding van twee personages;
- Vraag 32: naar aanleiding van een gebruikt vervoersmiddel andere vervoersmiddelen bedenken in dezelfde situatie.

De betreffende vragen zijn afgebeeld met het antwoord onder iedere vraag. De p'-waarden zijn vrij hoog, wat wil zeggen dat de leerlingen drama goed in staat zijn op creatieve wijze deze ontwerp opdrachten te maken.

Vraag 9: p'-waarde .82

Mogelijke antwoorden:

- van Hamel: Uit het dankwoord blijkt dat hij vol gevoel / positief / op een informele wijze spreekt. Het dankwoord bestaat minimaal uit vier zinnen en is in de vorm van een monoloog geschreven.
- van Roosendaal: Uit het dankwoord blijkt dat hij zakelijk / afstandelijk / op een formele wijze spreekt. Het dankwoord

bestaat minimaal uit vier zinnen en is in de vorm van een monoloog geschreven.

Vraag 32: p'-waarde .83

Voorbeeldantwoord van een vervoersmiddel met uitleg: een luchtballon, wasmand met touwen aan een trek.

DRAMA EN ANDERE KUNSTVORMEN

In beide examens wordt op beperkte schaal aandacht besteed aan andere kunstvormen.

Andere kunstvormen bij drama zijn:

- beeldende kunst, zoals architectuur, audiovisuele kunst (videoclips), beeldhouwkunst, schilderkunst, toegepaste kunst (waaronder grafische vormgeving, industriële vormgeving, mode);
- dans;
- literatuur;
- muziek.

Een voorbeeld van een vraag over drama en beeldende kunst is vraag 40 over het logo van het RO Theater.

Vraag 40: p'-waarde .69

Mogelijke antwoorden:

- de lach en de traan;
- blijspel en treurspel.

Om docent Mariët Witteveen te citeren: 'Drama zit erop. Ze kunnen weer (even) ontspannen.' De meeste leerlingen met een lach, enkele leerlingen met een traan.❖

@WEB

GEEN PANIEK

AUTEUR: THEA VUIK

Het is iets van alle tijden en voor alle leeftijden. Lekker gruwelen van die te foute bril toen je nog op de middelbare school zat. Of zwijmelend over dat ene vriendje of vriendinnetje met die prachtige ogen van wie je zulke mooie gedichten kreeg. Weemoedige gevoelens die je gemakkelijk kunt oproepen door simpelweg te bladeren in je eigen foto-album. Foto's met of zonder kartelrandjes; in zwart-wit, vergeeld of misschien zelfs nog als nieuw uitziend... Je moet er niet aan denken dat je deze tastbare herinneringen niet meer zou hebben. Stel je voor!

Stel je ook eens voor dat je net thuiskomt van een geweldige vakantie en de foto's van die vakantie gauw wilt overzetten op je computer. Je haalt het geheugenkaartje uit de fotocamera, plukt het in de computer en dan blijkt tot je grote schrik dat er geen enkele foto op staat. Liever gezegd: het geheugenkaartje is 'unreadable' geworden. Reden genoeg om flink in paniek te raken. Jammer genoeg is dit een voorstelling gebaseerd op feiten. Ik ken echt meer dan één iemand die zijn foto's niet meer op het geheugenkaartje kon vinden. En die vervolgens helemaal %@7**!!#*% het SD-kaartje in de prullenbak smeed. Toen mij ook iets dergelijks overkwam, was ik gelukkig nog zo onderkoeld dat ik na tien minuten googlen een gratis softwarepakketje wist te vinden waarmee ik werkelijk alle foto's heb kunnen redden.

Hoe komt het eigenlijk dat als er per ongeluk bestanden zijn gewist van de geheugenkaart van een fotocamera of telefoon - of de kaart is beschadigd geraakt - er nog een mogelijkheid bestaat om deze bestanden te herstellen, zelfs als dat vanaf de harde schijf van een PC is gebeurd? Antwoord: Doordat vaak alleen de link naar een bestand gewist wordt of beschadigd raakt en niet de data zelf. En zolang er nog geen nieuwe data over de gewiste of beschadigde bestanden is geschreven, is de kans groot dat deze bestanden nog hersteld kunnen worden.

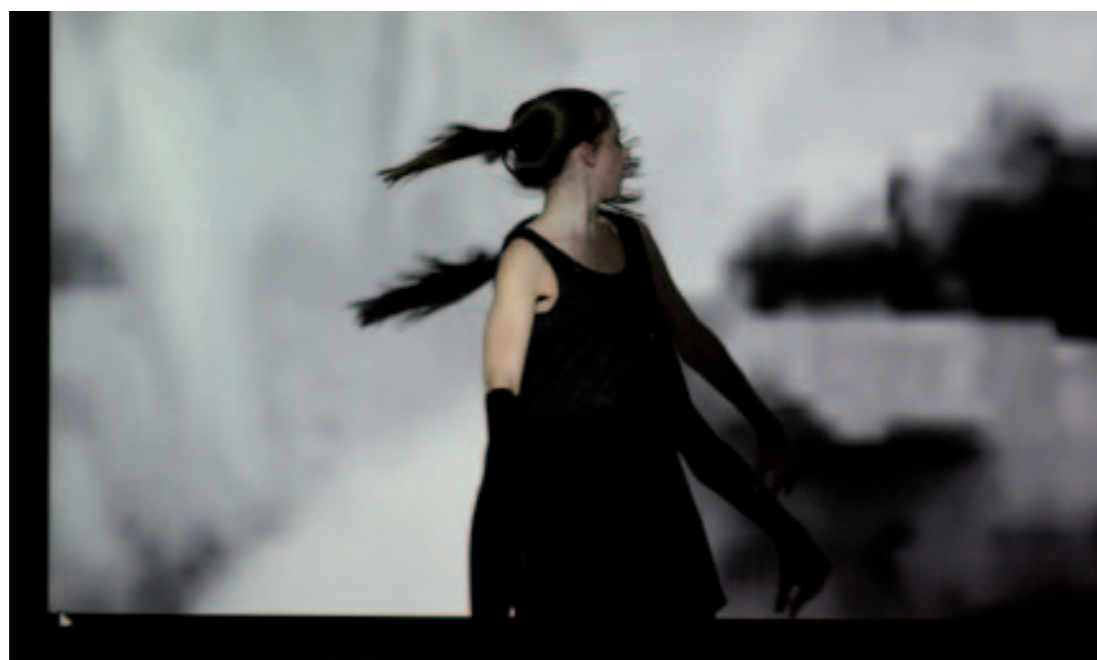
Zo'n flash-geheugenkaartje blijkt namelijk behoorlijk kwetsbaar. Nog steeds. Laatst ontdekte ik op een van mijn geheugenkaartjes opnieuw een vreemde verdwijntruc en moest ik ineens aan die wonderbaarlijke software denken. Hoe heette dat geweldige programmaatje met die reddingsband ook al weer? Tijd gaat snel - zeker in de digitale wereld - en ik heb inmiddels begrepen dat dit softwareprogramma *PC Inspector Smart Recovery* niet meer bestaat. Ik ben verder gaan zoeken en noem eerst een aantal programma's op die ik niet uitvoerig heb getest:

“ZOLANG ER NOG GEEN NIEUWE DATA OVER DE GEWISTE OF BESCHADIGDE BESTANDEN IS GESCHREVEN, IS DE KANS GROOT DAT DEZE BESTANDEN NOG HERSTELD KUNNEN WORDEN.”

Daar gaat de foto van jou en je vakantieliefde.

Recuva, Restoration, Pandora Recovery, SoftPerfect File Recovery. Vaak zijn ze niet gratis of niet voor de Mac geschikt. In deze laatste categorie kwam ik *Disk Drill* tegen dat zich in de testfase heel nadrukkelijk in mijn computer nestelde. Het zogenaamde gratis programma bleek sterk in de diagnose, want ik zag duidelijk welke foto's er verdwenen waren, maar ik moest gaan betalen als ik de foto's wilde 'terughalen'. Geen aanrader dus! Een en ander duurde wel langer dan de eerder genoemde tien minuten. Uiteindelijk stuitte ik op het gratis te verkrijgen eenvoudige, maar zeer doeltreffende programma *EaseUS Mac Photo Recovery Free*. Te downloaden van www.easeus.com/mac/mac-photo-recovery-free. Het is er ook voor Windows: www.easeus.com/datarecoverywizard/free-data-recovery-software.htm. ❖

Eindexamen dans Thorbecke VO. Foto's: Mark Reijnen

Van zelfwaarneming naar zelfverbeelding

RITUELEN VERTALEN NAAR DANS

HAVO- en VWO-leerlingen van Thorbecke Voortgezet Onderwijs te Rotterdam deden in april het eindexamen dans. Dit jaar ging het om het thema *Rituelen*. Docent en choreograaf Michelle Kurzenacker begeleidde de leerlingen in het proces dat begon met het bezoeken van een tentoonstelling over rituelen in Het Schielandshuis in Rotterdam en eindigde op het podium van de school. Hoe hebben de leerlingen het beeld omgezet in beweging? En hoe krijg je dat voor elkaar bij leerlingen uit 5-HAVO en 6-VWO? **AUTEUR: MARIEKE VAN DER HONING**

De acht leerlingen die het dansexamen deden, hebben verschillende culturele achtergronden: Nederlands, Hindoestaans, Surinaams, Indisch en Moluks. Van huis uit kennen ze verschillende rituele gewoontes. Met een onderzoeksopdracht onderzochten ze de wortels en de betekenis van deze min of meer bekende rituele handelingen. Daarna volgde vanzelf de vraag wat die culturele verschillen

binnen de rituelen betekenen voor je identiteit en het leven hier in Rotterdam. Linde Mayer vertelt: 'Ik heb Kerstmis gekozen, omdat het mijn lievelingsfeest is.' De gekozen versie van het thema, de interpretatie van de leerlingen was het uitgangspunt om verder te denken en in te zoomen op handelingen die bij het ritueel horen.

Wat zijn eigenlijk de ingrediënten van een ritueel? Hoort er speciale kleding bij, versiering en welke bewegingen horen bij dit ritueel? Handen in de lucht bij hoera op een verjaardag, statig schrijden bij een huwelijk, stilstaan met gevouwen handen bij de dood. Versiering, kleding, muziek en beweging blijken onlosmakelijk met elkaar verbonden. De leerlingen proberen met deze kennis de essentie van hun ritueel te vinden en dat om te zetten in een dans die de lading van hun persoonlijke interpretatie dekt.

VAN VERBAAL NAAR NON-VERBAAL

Kurzenacker gebruikt in de les rituelen als voorbeeld om dit proces op gang te brengen. Als beweging in het lijf gevoeld wordt, zo redeneert ze, kun je begrijpen én voelen waarom het een ritueel is en wat de waarde ervan is. De herhaling in handelingen leidt tot duidelijke emoties én verbinding met elkaar, bevestigen de leerlingen na de les. Via battles, Afrikaanse dans, cirkel- en derwisjdans probeert Kurzenacker het belang van ruimte, vorm en herhaling duidelijk te maken om het thema Rituelen betekenis te geven. Deze bewegingen worden door de leerlingen doorvoeld en ze maken variaties met hun eigen bewegingstaal, waardoor een nieuw ritueel met de klas ontstaat. 'Beweging kan een nieuwe betekenis krijgen als je het in een bepaalde context zet,' vertelt Kurzenacker. 'Op het moment dat je een beweging ritualiseert, dus betekenis geeft en herhaalt, ontstaat een choreografie. Op dat moment kan een abstracte dans gemaakt worden, waarbij leerlingen hun zelfverbeelding gebruiken.' De stap van waarnemen naar verbeelden is gemaakt! 'Daar word ik heel blij van,' zegt Kurzenacker, 'want op dit punt aangekomen ontstaat er creatieve ruimte en materiaal om de eindproductie vorm te kunnen geven.' Vanaf dit moment stapt docente Kurzenacker dan ook in haar rol van choreografe om samen met de leerlingen, een componist en een videokunstenaar een eindproductie in elkaar te gaan zetten. Dat kan volgens Kurzenacker alleen op basis van het voorwerk van de leerlingen en de koppeling van cognitieve kennis, reflectie en het belichamen ervan.

EMOTIONELE LADING

Tot dusver hebben de leerlingen flinke stappen gezet, maar een voorstelling is het nog niet. En dus gaan ze aan de slag met muziek en de aankleding, want ook daar zijn de leerlingen verantwoordelijk voor. Componist Ivo Bol en videokunstenaar Eva Weijers worden, net als voorgaande jaren, bij de voorstelling betrokken, maar het initiatief ligt bij de leerlingen. Deze verzamelen beelden en muziek en denken na over artistieke keuzes binnen hun choreografie. Bol adviseert over stiltes, pauzes en herhalingen. 'Onderdelen die de leerlingen in eerste instantie eng vonden en wilden vermijden,' lacht Kurzenacker. Weijers denkt mee over de beelden en vooral over de balans tussen de beweging op het podium en het beeld erachter op het scherm. De functie van de beelden is ondersteunen. Daarom wordt bij het ritueel geboorte niet gekozen voor een schreeuwende, pasgeboren baby, maar voor het beeld van de echo van het ongeboren broertje van één van de leerlingen, ondersteund door het geluid van een hartslag. 'De aandacht van het publiek blijft zo gevestigd op de beweging, terwijl de emotionele lading versterkt wordt door het beeld en het geluid,' legt Kurzenacker uit.

VERANTWOORDELIJKHEID NEMEN

Tijdens het hele schooljaar hebben de leerlingen in een logboek hun ervaringen bijgehouden, om inzicht te krijgen in de ontwikkeling die ze doormaken. Natuurlijk raken ze op enig moment gefrustreerd, bijvoorbeeld omdat het gekozen ritueel niet zo interessant lijkt, omdat ze de stap van eigen ervaring naar meer abstracte ideeën moeilijk kunnen zetten of omdat

"DANS IS EEN MIDDEL OM IN AANRAKING TE KOMEN MET CULTUUR, EEN GEREEDSCHAP OM MET JE EIGEN CULTURELE IDENTITEIT IN AANRAKING TE KOMEN, OM JE CULTUREEL BEWUSTZIJN TE VERGROTEN."

de bewegingen in hun hoofd niet in hun lijf willen. 'Het is een succesvol proces als ze hun eigen weg kunnen en durven te bewandelen. In de praktijk blijkt dat de grootste stap, de hoogste drempel te zijn,' vertelt Kurzenacker. 'Eenmaal over de drempel heen kunnen ze zelf verantwoordelijkheid nemen voor het stuk dat ze gemaakt hebben, omdat het hun eigen dans is, gebaseerd op hun eigen identiteit. Het lukt niet alle leerlingen om die drempel te nemen. Kurzenacker: 'Het proces is ook in moeilijke momenten zinvol geweest, daar ben ik van overtuigd. Leerlingen worden geconfronteerd met hun eigen doen en laten, maar krijgen er veel voor terug: meer inzicht in hun manier van denken en werken. Alleen ervaren ze dat natuurlijk zelf op dat moment niet zo.'

Kurzenacker vindt het belangrijk dat zelfrealisatie van de leerlingen plaatsvindt. Dans is een middel om in aanraking te komen met cultuur, een gereedschap om met je eigen culturele identiteit in aanraking te komen, om je cultureel bewustzijn te vergroten. 'Het resultaat,' vertelt Kurzenacker, 'is dat leerlingen autonome keuzes maken. Ze ontwikkelen een bredere blik en kunnen met een open blik naar dans en andere kunstuitingen kijken. Omdat ze ervaringsgericht bezig zijn kunnen ze vanuit hun eigen ervaring denken. Daardoor begrijpen ze keuzes binnen andere kunstvormen en van kunstenaars in het professionele veld beter.'

LEERZAAM EN PRETTIG

'Ik ben zo trots op de leerlingen,' vertelt Michelle Kurzenacker glunderend. 'De voorstelling is helemaal van ons,' beamen Manouck Schrouwen en Linde Mayer. 'Wij zijn hier eindverantwoordelijk voor. We zijn niet alleen dansers, maar ook maker en dat is wel heel erg interessant! Het lichtplan, de kostuums, de beelden, muziek en natuurlijk de choreografie en de sfeer, de bedoeling van de voorstelling, over alle aspecten hebben we nagedacht. Voor ons was het heel leerzaam en heel prettig om zo eindexamen te mogen doen.' ❖

HOE EERLIJK kun je zijn?

HET BEOORDELEN VAN SCHOOLEXAMENS BEELDEND

De inspectie controleert of er een te groot verschil is tussen de cijfers van het School Examen (SE) en die van het Centrale Examen (CE). Bij de kunstvakken lijkt dat een ingewikkelde kwestie. Het betreft immers verschillende domeinen die in het SE en CE getoetst worden¹. Maar is er iets opvallends aan de hand: de landelijke SE-cijfergemiddelden voor de kunstvakken zijn namelijk erg hoog. **AUTEUR: MARIE-THÉRÈSE VAN DE KAMP**

CE-cijfers worden vastgesteld op basis van een norm die gebaseerd is op landelijke gegevens over de behaalde scores door kandidaten. SE-cijfers voor de kunstpraktijk worden door docenten individueel vastgesteld. Bij de beoordeling van de Centrale Praktijk Examens beeldend (CPE) was er door een tweede correctie van het praktijkwerk een betere afstemming tussen docenten en scholen. Dat was erg goed voor de waarborging van de kwaliteit van de beeldende examens. Nu dit CPE op de scholen die het vak Kunst aanbieden verdwenen is, is het de vraag hoe je als docent je SE-cijfers op een goede manier zou kunnen vaststellen?

INTERBEOORDELAARSBETROUWBAARHEID

Een beoordeling van praktijkwerk zou fair, betrouwbaar en valide moeten zijn. Wanneer je wetenschappelijk onderzoek doet en je wilt weten of een beoordeling betrouwbaar is, zou de beoordeling van hetzelfde werk door verschillende beoordelaars tot een vergelijkbare beoordeling moeten leiden. Binnen de kunstvakken is een holistische, subjectieve beoordeling door de docent vrij gangbaar. De docent als expert, geeft op basis van zijn of haar inzichten een totaalcijfer. Voor de leerling levert dit lang niet altijd inzicht op in wat hij of zij kan verbeteren in het eigen proces of product.

In het kader van wetenschappelijk onderzoek naar creativiteit is voor het beoordelen van creatieve producten door Teresa Amabile een beoordelingsprocedure ontwikkeld, waarbij een jury, bestaande uit meerdere experts, een product beoordeelt. Voorwaarde bij deze procedure is wel dat de juryleden experts zijn op het gebied en dat zij op geen enkele manier getraind zijn of hun oordeel op ankers afgestemd hebben. Dan pas kunnen zij werkelijk onafhankelijk oordelen, zo is de redenering. Indien er dan een samenhang is tussen de verschillende beoordelingen spreek je over een goede interbeoordelaarsbetrouwbaarheid. Het probleem bij deze procedure is wel dat je meerdere juryleden nodig hebt. Reden om het CPE voor beeldend af te schaffen was dat een tweede correctie al te kostbaar was. Dus deze beoordelingsprocedure is niet realistisch binnen het onderwijs in de kunstvakken.

BEOORDELEN OP BASIS VAN RUBRICS

Beoordeling op basis van vooraf vastgestelde criteria is een andere manier om tot faire, betrouwbare en valide

beoordelingen te kunnen komen. Op basis van een literatuuronderzoek dat zowel gericht was op het domein van de professionele beeldende kunst als de context van wetenschappelijk onderzoek naar creativiteit, ontwikkelde ik een beoordelingsprocedure die afgeleid is van het CPE tehatex, een beoordelingsmatrix voor beeldende processen en een beoordelingsmatrix voor beeldende producten. Daarvoor bestudeerde ik op welke manier een procedure af te leiden zou zijn die de positieve aspecten van de CPE tehatex beoordeling mee zou kunnen nemen. Vervolgens heb ik de criteria van deze CPE richtlijnen voor beoordeling bestudeerd en stelde vast dat daarin sprake is van een modernistische visie op kunst. De criteria heb ik daarom geactualiseerd op basis van de context van de hedendaagse professionele kunst. Om te komen tot valide beoordelingscriteria heb ik wetenschappelijke onderzoeken bestudeerd over het beoordelen van beeldende processen en producten.

Twee onderzoeken bleken goede aanknopingspunten te bieden. Lindström (1999) ontwikkelde heldere criteria voor het beoordelen van processen en producten, maar zijn beoordelingscriteria konden geactualiseerd worden. Eça (2002, 2004) ontwikkelde zowel een conceptueel model voor beoordeling dat goed aansluit op de context van hedendaagse beeldende kunst, als een beoordelingsmodel voor het beoordelen van processen. De criteria daarin waren nog wel erg open geformuleerd. Een combinatie van al deze verschillende componenten bleek het meest wenselijk.

BEOORDELINGSCRITEIA VOOR PROCES EN PRODUCT

Door docenten beeldend wordt doorgaans een beoordeling van zowel het proces als het product wenselijk gevonden. De beoordelingscriteria voor processen en producten in dit model zijn afgeleid van de wetenschappelijke literatuur over creatieve en beeldende processen en producten in een professionele context. Deze criteria zijn: (1) vaardigheid in divergent denken en problem finding, (2) vaardigheid in problem solving (evaluatie en selectie), (3) kritische reflectie, (4) doorzettingsvermogen en geconcentreerde aandacht, (5) gerichtheid op innovatie en vernieuwing.

De criteria voor beeldende producten zijn: (1) conceptuele kwaliteiten, (2) visualisatie van het concept, (3) formele beeldende aspecten, (4) innovatieve aspecten en (5) referentiekader.

HANTEREN VAN BEOORDELINGSMATRIX

De beoordelingsprocedure geeft een richtlijn voor de procedure zoals deze ook bij de CPE's gehanteerd wordt. De beoordelingsmatrix geeft in vier stadia, van onvoldoende tot excellent, specifieke en concrete beschrijvingen van elk criterium in elk stadium. Het werken met rubrics biedt verschillende voordelen. Het is eenvoudig en nauwkeurig te hanteren door de beoordelaar. Dit zorgt voor een faire beoordeling: zowel een meer vergelijkbare beoordeling van verschillende processen en producten van dezelfde leerling als van verschillende leerlingen. Maar er bleken nog meer voordelen. Leerlingen werden, in het kader van de eerste toetsing van deze matrix, gevraagd om met het model feedback te geven op het werk van andere leerlingen.² Dat werkte erg goed. Zij beoordeelden het werk van anderen kritisch, maar eerlijk en dit leverde henzelf ook veel inzicht op over wat zij in het proces of product nog zouden kunnen verbeteren. De beoordelingsmatrix ontvingen leerlingen bij aanvang van het proces. Zij konden daarmee ook vrij nauwkeurig de door hen gewenste ontwikkeling inzetten. Tot slot hebben docenten van het Theresialyceum in duo's het werk van 111 leerlingen onafhankelijk van elkaar beoordeeld en de interbeoordelaarsbetrouwbaarheid bleek goed te zijn ($0.67 < r < 0.86$). Door de behaalde scores per matrix op te tellen en van een norm/cijfer te voorzien, nadat alle leerlingen beoordeeld zijn, wordt eerst een inhoudelijke beoordeling gegeven en dan pas een cijfer toegekend. Ook dat lijkt een wenselijke procedure in het kader van de (mogelijk) te hoge SE cijfers die docenten in de kunstvakken geven.

Marie-Thérèse van de Kamp is docent Kunstvakken op het Theresialyceum, Tilburg en vakdidacticus ILO-UvA.

INFORMATIE

1. Zie het artikel *Incongruent beleid* OCW in Kunstzone 9-2010 pagina 4-7 of www.kunstzone.nl/magazines/kunstzone-2010/september/incongruent-beleid-ocw-inzake-talentontwikkeling-in-de-kunsten.

2. Inmiddels geven leerlingen ook via zelfevaluatie een score aan hun eigen proces en product. Het is opvallend hoe nauwkeurig en eerlijk zij dat doen en hoe groot de overeenstemming is met de docentenbeoordeling.

LITERATUUR

A conceptual framework for art and design external assessment, Eça, T. P. (2002), Education on-Line, 3 september 2010 gedownload van www.leeds.ac.uk/educol/documents/00002283.htm.

Developing portfolios for learning and assessment, Eça, T. P. (2004), Education on-line, 3 september 2010 gedownload van www.leeds.ac.uk/educol/documents/00003890.htm.

Criteria for assessing student performances in the Visual Arts, Lindström, L. (1999), in L. Piironen (Ed.), *Portfolio assessment in secondary Art education and final examination* (pp. 43-63). Helsinki: University of Art and Design Helsinki, Department of Art Education.

Het literatuuronderzoek is te vinden op www.expertisecentrum-kunsttheorie.nl/cms_data/litozbpr.pdf, de website van het expertisecentrum-kunsttheorie, onder de tab Onderzoek.

BIJeenKOMSTEN EXAMENS DRAMA

De Beroepsvereniging Docenten Theater en Drama (BDD) organiseert voor dramadocenten bijeenkomsten over de examens drama in VMBO en in HAVO-VWO.

Voor docenten werkzaam in het VMBO was er op 31 mei een examenbespreking van het centrale examen drama. Het betrof het standaard digitale examen. De vragen waren gebaseerd op fragmenten uit de televisieserie *SpangaS* en op de theatervoorstellingen *Hartstocht* en *Snorro*.

Dit examen geeft het vak een meerwaarde, zo bleek uit de reacties tijdens de bijeenkomst. De docenten willen in het najaar starten met een reeks van bijeenkomsten om ervaringen met het lesprogramma uit te wisselen.

In HAVO en VWO is er een schoolexamen drama dat gerelateerd is aan het centrale examen Kunst algemeen. Eens per zes weken komt hiervoor een groep enthousiaste dramadocenten bij elkaar in Utrecht. Zij bezoeken ook elkaars presentaties op de scholen om deze te beoordelen. Tijdens elke bijeenkomst staat een onderwerp centraal zoals bijvoorbeeld locatietheater, improvisatie en beoordeling.

Als je belangstelling hebt om aan deze bijeenkomsten deel te nemen, kun je contact opnemen met de BDD via info@docentendrama.nl.

EVALUATIEVERGADERINGEN CSE MUZIEK 2012

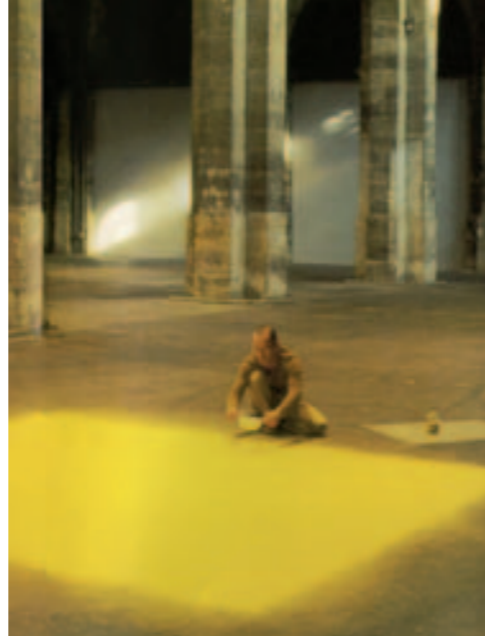

Op 31 mei 2012 was de VLS in het *Vathorst College* in Amersfoort te gast voor de eindexamenevaluaties van de centrale examens

muziek (oude stijl). Het was dit jaar opvallend dat de groep VWO-docenten groter was dan de groep HAVO-docenten, terwijl dit de afgelopen jaren toch eigenlijk altijd wel andersom was. Ook de groep VMBO-docenten groeit elk jaar een klein beetje, waardoor de status van het verslag toch steeds groter wordt. Houdt deze vergadering volgend jaar in de gaten, zodat u er bij kunt zijn. Hopelijk zet die groei de komende jaren door! Mocht u het verslag van (een van de) vergaderingen willen ontvangen, dan kunt u daarvoor natuurlijk weer terecht bij het bureau van de VLS: bureau@vls-cmhf.nl.

J.F. Lewis - The Hhareem (circa 1850)

Wolfgang Laib - Vierkant van stuifmeel

Voor de laatste keer van verre

CSE BEELDENE VAKKEN VWO 2012

2012 was het laatste jaar waarin het thema *Wat van ver komt...* onderwerp van het examen tehatex VWO was. Docenten raken meer en meer bekend met de thematiek. De resultaten van de kandidaten zijn sinds 2010 stabiel te noemen. De N-term werd in 2012 vastgesteld op 1,2. Dit geeft aan dat dit examen goed aansloot bij het niveau van de leerlingen.

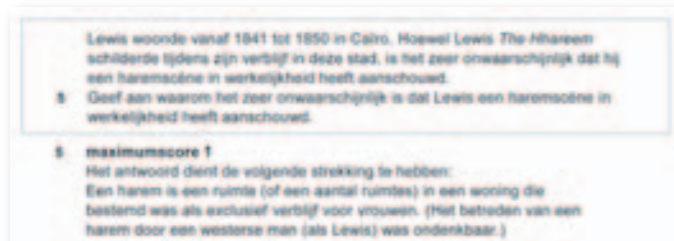
AUTEUR: HUGO GITSELS - CITO

De meeste docenten waren redelijk positief over het examen. 'Mooie kleurenbijlage,' 'Talig,' 'Makkelijk na te kijken,' waren enkele opmerkingen. Kandidaten noemden het examen in hun reactie 'Redelijk'.

Het examen bevatte twee vragen die bijzonder moeilijk gevonden werden, vraag 17 en vraag 21.

Drie vragen bleken erg makkelijk: vraag 5, 6 en 24.

Het examen bestond uit vier vragenblokken, waarvan het eerste het makkelijkst bleek te zijn en het laatste het pittigst.

HET 'AUTHENTIEKE' OOSTEN

De centrale vraag binnen deze reeks opgaven was: Hoe authentiek is de weergave van het Oosten in het werk van kunstenaars uit de negentiende eeuw? En hoe benadert Fiona Tan dit onderwerp in de eenentwintigste eeuw? Dergelijke vragen zijn vaste kost binnen het thema *Wat van ver komt...* en leverde weinig problemen op voor de kandidaten.

EXPRESSIONISME EN NEO-EXPRESSIONISME

Eenzijds stonden de expressionisten Emil Nolde en Ernst Ludwig Kirchner hier centraal, met hun aandacht voor primitieve kunst. Anderzijds gingen de vragen over de omgang met de 'erfenis van de primitivisten'. Het werk van neo-expressionisten

Georg Baselitz en Markus Lüpertz werd in dit kader behandeld. Een bijzondere opgave was de meerkeuzevraag over Lüpertz uitspraak: 'De Duitsers waren de negers van Europa.' Meerkeuzevragen komen namelijk niet vaak voor in het examen tehatex VWO. Tijdens de examenbespreking in Utrecht was dit vraagtype dan ook onderwerp van gesprek. De meningen over het nut ervan liepen uiteen. Uit de toets-technische analyse bleek dat deze vraag goed functioneerde. Het juiste antwoord (C) werd door 53 procent van de kandidaten gekozen. Antwoord B werd door 14 procent gekozen en 33% koos A. De spreiding tussen sterke en zwakke kandidaten was bij deze vraag iets lager dan het gemiddelde van de toets. Behalve inhoudelijke argumenten waren afwisseling voor de kandidaten en het beperken van de hoeveelheid correctiewerk redenen om dit type vraag in te brengen. Temeer omdat het examen ook enkele vragen bevatte die een uitgebreid antwoord verlangden. Ook wordt de betrouwbaarheid van de toets over het algemeen hoger bij de inzet van (meer) meerkeuzevragen.

LOCAL & GLOBAL

Dit vragenblok over architectuur van Japanse architecten als Tadao Ando, Ryue Nishizawa en Tadashi Kawamata had een voor dit examen gemiddelde moeilijkheidsgraad. In deze reeks opgaven kwamen twee vragen voor waarbij vier punten gescoord konden worden. Tijdens de examenbespreking werd naar voren gebracht dat dit misschien wel wat veel van het goede was: 'Veel taken in een vraag', 'Lastig nakijken', 'Hier verliezen kandidaten in één blok veel punten' waren opmerkingen die geplaatst werden. Ook andere geluiden waren te horen: 'Leerlingen die goed kunnen ordenen komen hier wel uit.' Uit de technische analyse bleek dat deze vragen wel iets moeilijker waren dan de gemiddelde moeilijkheid van het examen, maar niet bijzonder moeilijk. Wel opvallend was dat deze vragen een enorm sterke spreiding lieten zien tussen de sterke en zwakkere kandidaten. Sterke kandidaten scoren hoog en zwakke kandidaten laag.

DE VLOER ALS SOKKEL

Kunstenaars die werk maken in een tijd die wordt gekenmerkt door globalisering, daarover ging het laatste blok van dit examen. Binnen het vragenblok bleken de vragen over Kader Attia en zijn werk *Untitled (Plastic bags)* moeilijk te zijn. Deze kunstenaar stond niet in de stofspecificatie vermeld en de antwoorden op de vragen moesten kandidaten putten uit de aangeboden afbeelding en hun algemene kennis. De laatste vraag van het examen was een betoogvraag over het juist wel of juist niet verdwijnen van scheidslijnen tussen westerse en niet-westerse kunst. Kandidaten moesten aangeven of ze het wel of niet eens waren met de stelling van kunstcriticus Rutger Pontzen dat de westerse kunst een bolwerk van macht en dominantie blijft. Een interessante stelling, maar een zware taak aan het einde van het examen, zo gaven docenten aan. Dit bleek ook uit de analyse. De vraag was moeilijker dan het gemiddelde van het examen. Kandidaten die goed scoorden op het totale examen, bleken ook goed te scoren op deze laatste vraag.

NIEUW THEMA ENGAGEMENT

Vanaf het examenjaar 2013 geldt voor tehatex VWO het nieuwe thema *Engagement*. De syllabus met informatie over het nieuwe thema is te vinden op de site van het College voor Examens (CvE): www.examenblad.nl.

Nieuw bij MCO

Instrumentenparade!

UITZONDERING VOOR EINDEXAMENLEERLINGEN MUZIEK

Veel schoolklassen hebben het *Muziekcentrum van de Omroep (MCO)* al bezocht en daar een repetitie bijgewoond van één van de orkesten of het koor. Regelmatig kreeg MCO de vraag of de leerlingen de instrumenten en hun bespelers van dichtbij konden beleven. Dit kon tot nu toe alleen bij hoge uitzondering, als er toevallig een muzikant zo aardig was om zijn instrument te demonstreren. Maar daar komt nu verandering in! AUTEUR: ESTHER DE GRAAF

Naast een repetitiebezoek, biedt het MCO eindexamenleerlingen tijdelijk ook de kans om een instrument van dichtbij te zien, horen en voelen. Dit najaar zijn er twee data gereserveerd voor een repetitiebezoek en aansluitend een instrumentenparade. De leerlingen zullen in groepen rouleren langs vier verschillende instrumentengroepen uit het orkest: een blaaskwintet, een strikkwintet, een koperkwartet en een ensemble met harp en slagwerk. Er wordt een stuk gespeeld en de instrumenten komen apart aan het woord (letterlijk en figuurlijk). Ook kunnen de leerlingen uiteraard vragen stellen. Er wordt lesmateriaal aangeboden als voorbereiding op het bezoek.

Aantal leerlingen: drie klassen (maximaal 30 leerlingen per klas). Inschrijving kan per klas. Dus er kunnen drie verschillende scholen meedoen.

Data: 29 november en 20 december 2012.

Kosten: € 200,- per klas.

<http://educatie.mco.nl/page/scholendetail/22089/2-in-1-pakket+voor+eindexamenklassen+muziek>.

Voor meer informatie kunt u contact opnemen met Esther de Graaf: (035) 6714143.

Max van der Kamp Scriptieprijs

BEKROOND ONDERZOEK NAAR CULTUUREDUCATIE

Fotografie als middel tot emancipatie, kindercultuur op het schoolplein, leesbevordering door voorlezen, Duitse en Nederlandse danseducatie vergeleken en cultureel erfgoed door de ogen van jongeren. Deze thema's komen aan bod in de vijf voor de Max van der Kamp Scriptieprijs 2011 genomineerde scripties. De genomineerden bewerkten hun masterscriptie tot een artikel voor Cultuur + Educatie 32. Hierbij een bondige samenvatting van deze artikelen.

AUTEURS: MARJO VAN HOORN/MICHEL DE WIT

Voor de tweede editie van de tweejaarlijkse Max van der Kamp Scriptieprijs dongen maar liefst 59 masterscripties mee, waaronder 51 Nederlandse en 8 Vlaamse inzendingen. De vijfköppige jury, onder voorzitterschap van Willem Elias van de Vrije Universiteit Brussel, koos unaniem Hilde Braet aan als winnaar. Zij schreef de scriptie *Aspecten van ethische fotografie*, een onderzoek naar de mogelijkheden van het medium fotografie om een bijdrage te leveren aan emancipatorische processen, weerbaarheid en welbevinden. Een eervolle vermelding werd toegekend aan Julia Dieckmann voor haar masterscriptie *Is het gras echt groener bij de burens? 100 jaar danseducatie in Duitsland en Nederland*. Dieckmann deed vergelijkend onderzoek naar historische en recente ontwikkelingen op het gebied van dans in het primair onderwijs. Net als bij de eerste editie van de Max van der Kamp Scriptieprijs nodigde de redactie van de thematische reeks *Cultuur + Educatie* alle genomineerden uit hun masterscriptie te bewerken tot een artikel.

DE KRACHT VAN FOTOGRAFIE

Winnaar Hilde Braet (Vrije Universiteit Brussel) vraagt zich in haar onderzoek voor de master Cultuurwetenschappen

af of, en zo ja hoe, fotografie kan bijdragen aan educatieve, socialiserende en emancipatorische processen. Fotografie is dan geen doel op zich, maar een middel om een bijdrage te leveren aan dergelijke processen. Braet spreekt in dit verband dan ook over 'instrumentele fotografie'. Zij concludeert dat zelf fotograferen een alternatieve communicatie op gang brengt die laagdrempelig is. Participanten die in de cultuur van het woord minder of niet aan bod komen, beschouwen het fotografische beeld als minder bedreigend en meer toegankelijk. Braet geeft hiervan concrete voorbeelden.

Groener gras? Danseducatie in Duitsland en Nederland Julia Dieckmann (ArtEZ) probeert de verschillende visies op dans in het onderwijs te verklaren op grond van de historische ontwikkeling van danseducatie in beide landen. Zij betoogt dat de geografische afstand tussen buurlanden Nederland en Duitsland weliswaar klein is, maar de visie op dans in het onderwijs is volstrekt verschillend. Dieckmann geeft een historisch overzicht van de ontwikkelingen in danseducatie in beide landen aan de hand van literatuuronderzoek en geeft dit kleur door de toevoeging van interviews met relevante personen uit de danswereld en -opleidingen.

KINDERCULTUUR OP HET SCHOOLPLEIN

De speelplaats is, naar we aannemen, vanouds de plaats waar je spontane kinderkunst kunt zien en beluisteren. Kinderen zingen daar immers liedjes en spelen spelletjes, zowel bestaande als zelf bedachte. Doen ze dat nog steeds? En nemen ze ook liedjes uit andere culturen over? Jori Buchel (Universiteit van Amsterdam) onderzocht voor haar masteropleiding Muziekwetenschap, aan de hand van observaties en interviews, wat kinderen vandaag de dag tijdens hun spel zingen en of de aanwezigheid van veel verschillende culturen op een basisschool invloed heeft op het kinderliedrepertoire. De speelpleinen van twee Amsterdamse basisscholen waren haar onderzoekterritoire. Er wordt nog volop gezongen op de speelplaatsen in Amsterdam, voornamelijk door meisjes van 7 tot en met 10 jaar. Ze hoorde zowel evergreens als modern repertoire, al dan niet bewerkt en aangepast. Enige invloed van liedjes uit andere culturen was te merken in vier Spaanse klaspellen en een bewegingsspel, allemaal overgeleverd door een meisje uit de Dominicaanse Republiek.

LEERLINGEN VERSCHILLEN ECHTER STERK VAN ELKAAR. HOE GROTER HET CULTUREEL KAPITAAL EN HOE RIJKER DE LEESOMGEVING THUIS, DES TE LIEVER KINDEREN LEZEN.

VOORLEESKRIEBELS

Stimuleert voorlezen om zelf ook meer te lezen? Annick De Vylder onderzocht voor haar Brusselse master Opleidings- en Onderwijswetenschappen de effecten van het leesbevorderingsprogramma *Voorleeskriebels*, waarin twaalfjarige leerlingen prentenboeken voorlezen aan kleuters. Met de *Reading Attitude Scale* als meetinstrument onderzocht ze hoe de leesattitude van de twaalfjarigen door de tijd heen verandert, welke factoren daarbij een rol spelen en wat het effect van het voorleesprogramma hierop is. De Vyliders bevindingen zijn zowel verontrustend als bemoedigend tegelijk. Gemiddeld genomen is het leesplezier van de twaalfjarige leerlingen tamelijk positief. Leerlingen verschillen echter sterk van elkaar. Hoe groter het cultureel kapitaal en hoe rijker de leesomgeving thuis, des te liever kinderen lezen.

HOE JONGEREN KIJKEN NAAR CULTUREEL ERFGOED

Hoe denken jongeren over cultureel erfgoed in hun omgeving? Vinden ze het de moeite van het bewaren waard of niet? En in hoeverre spelen factoren als geslacht, etniciteit en opleidingsniveau daarbij een rol? Trudie de Vries onderzocht dit voor haar master Kunsten, Cultuur en Media (RUG). Ze ondervroeg daarvoor 175 jongeren van uiteenlopende afkomst uit tweede en derde klassen van drie middelbare scholen in Amsterdam Nieuw-West. Het blijkt dat jongeren hun oordeel vooral baseren op de functie (religieus, recreatief) en minder op hoe het er uitziet of de ouderdom van het object. Etniciteit blijkt een rol te spelen in de voorkeur van leerlingen als het gaat om cultureel erfgoed, geslacht doet dat overigens nauwelijks. Tenslotte is het zo dat leerlingen weliswaar zeggen iets ouds waardevoller te vinden dan iets nieuws, maar uit hun keuze voor wat behouden moet worden, blijkt dat niet. ❖

INFORMATIE

Cultuur + Educatie 32 over de Max van der Kamp Scriptieprijs 2011 is te bestellen via www.cultuurnetwerk.nl/cultuur+educatie en info@cultuurnetwerk.nl.

Kosten: € 16,50, voor studenten € 12,40.

Marjo van Hoorn is senior projectleider onderzoek/ hoofdredacteur van *Cultuur + Educatie*. Michiel de Wit is communicatie-adviseur bij Cultuurnetwerk Nederland.

Genomineerden

De jury van de Max van der Kamp Scriptieprijs 2011 nomineerde vijf scripties:

Aspecten van ethische fotografie, Hilde Braet (master Cultuurwetenschappen, faculteit Letteren en Wijsbegeerte, Vrije Universiteit Brussel);

Is het gras echt groener bij de burens? - 100 jaar danseducatie in Nederland en Duitsland, Julia Dieckmann (master Kunsteducatie, ArtEZ Hogeschool voor de kunsten);

Kindercultuur in Amsterdam, Jori Buchel (master Muziekwetenschap, faculteit Geesteswetenschappen, Universiteit van Amsterdam);

Leidt voorlezen tot een betere leesattitude?, Annick De Vylder (master Opleidings- en Onderwijswetenschappen, Instituut voor Onderwijs- en Informatiewetenschappen Universiteit Antwerpen)

Cultureel erfgoed: waardevol of waardeloos?, Trudie de Vries (master Kunsten, Cultuur en Media, faculteit Letteren, Rijksuniversiteit Groningen).

5

Ken je Leerlingen

BELANG VAN INDIVIDUALITEIT IN KLASSIKAAL ONDERWIJS

Toen ik pas net als muziekdocent voor de klas stond - jeetje, alweer 10 jaar geleden - was dit misschien wel letterlijk hoe het eraan toe ging: ik stond voor de klas. **AUTEUR: SAUL DE CALUWÉ**

“

Van Dale definieert:

- klas = groep leerlingen uit hetzelfde leerjaar

- docent = iemand die onderwijs geeft

- leerling = iemand die onderwijs volgt

”

Deze definities suggereren een heel duidelijke rolverdeling: ik werd geacht onderwijs te geven aan een groep leerlingen uit hetzelfde leerjaar, van wie op hun beurt werd verwacht mijn nobele bijdrage dankbaar in ontvangst te nemen. Een van de lastige dingen hierbij was dat ik uit alle macht probeerde een groep aan te spreken die feitelijk niet echt een groep was, maar eerder een willekeurige verzameling individuen, met onder het oppervlak van het lesverloop een voor mij volstrekt raadselachtige onderlinge dynamiek. Ik denk dat dit herkenbaar is voor veel beginnende docenten. Natuurlijk was ik op zich wel geïnteresseerd in mijn leerlingen, maar ondertussen had ik grote moeite het individu te onderscheiden van de massa. Typend daarvoor was mijn taalgebruik in die tijd, waarin het woord jullie een centrale plaats innam. Los van de gebruikelijke ordestrubbelingen in zo'n eerste jaar ('Wat zijn jullie druk!' 'Letten jullie nou eens beter op!' 'Nog even en ik plak jullie...') was mijn didactiek sterk frontaal van opzet. Blijkbaar was ik het individu en de klas een collectief.

Het werkte niet. Ik deed geweldig mijn best om mijn klassen in contact te brengen met al het moois dat muziek te bieden heeft, maar de respons was vaak lauw. Mijn enthousiasme voor mijn vak werd door de leerlingen vrijwel niet als zodanig herkend en de

communicatie tussen docent en klas verliep langs voorspelbare lijnen. Van werkelijke interactie was geen sprake. Het grappige is dat ik nu, jaren later, me nog steeds veel leerlingen van dat jaar herinner (voor mij de eerste lichter): Léon, Joël, Ibtisame, Floor, Merel; hoe zou het nu met ze gaan? Maar laten we het erop houden dat mijn eerste jaar voor de klas geen doorslaand succes was. Kortom, er moest iets veranderen. Het duurde even voor ik kon zien dat de belangrijkste barrière werd opgeworpen door mijzelf. Eigenlijk ontdekte ik dit bij toeval. Onverwacht werd mij in mijn tweede jaar als docent gevraagd een klassenmentoraat over te nemen van een collega, achteraf het beste dat me in mijn vak is overkomen. Opeens verlangde mijn functie-omschrijving heel andere dingen van me.

mentor = begeleider van een leerling of groep leerlingen; raadgever; opvoeder

Wonderlijk, als mentor verschoof mijn focus op een heel natuurlijke wijze van inhoud naar proces, met als primaire vraag hoe het met mijn leerlingen ging. En daar, in die mentoruren in lokaal R, viel achteraf bezien het klassikale gebeuren voor het eerst samen met de individualiteit van iedere leerling en die van mijzelf. Ik was ook veel opener over mijzelf. Het werd persoonlijker, vrijer, menselijker. Het woord orde kwam niet eens

ter sprake en jullie werd steeds vaker vervangen door jij, of door wij. Gaandeweg sijpelde deze manier van werken ook door naar de muzieklessen. Het was alsof ik het begon te snappen.

Sleutelbegrippen voor deze manier van werken:

- De les als ontmoeting: docent en leerlingen maken samen de les; van iedereen wordt een constructieve bijdrage verwacht.
- Binnen het klassikale proces ruimte maken voor individualiteit, voor de verschillende persoonlijkheden en hun capaciteiten, mogelijkheden en behoeften.
- Docent en leerlingen erkennen elkaars feilbaarheid, als permanent lerende wezens, ongeacht hun leeftijd en ervaring.

Een al te idyllisch plaatje? Eerlijk gezegd ben ik er in de loop van de jaren steeds meer van overtuigd geraakt van niet. Laat ik een voorbeeld geven. Elk jaar organiseren we op mijn school in Dordrecht een open podium: de *Kleine Avond*. Leerlingen uit alle klassen, en regelmatig ook docenten, melden zich aan om in Schouwburg Kunstmin op te treden voor 700 man publiek: leerlingen, docenten en ouders. Het zijn geweldig leuke avonden, met bandjes, dans, cabaret, werkelijk van alles komt langs!

OPEENS STA JE ALLEMAAL - LEERLING EN DOCENT - AAN DEZELFDE KANT, STREEF JE ACTIEF HETZELFDE DOEL NA.

De organisatie van deze avond is voor het grootste gedeelte in handen van de leerlingen, van opzij begeleid door een aantal mentoren. De leerlingen organiseren zelf de inschrijvingen en audities, zijn wekenlang in touw om het programma samen te stellen, decors te bouwen, sponsors te benaderen, de publiciteit te verzorgen, kaartjes te verkopen... En op de dag zelf zijn alle betrokkenen achter de schermen van 's ochtends vroeg tot 's avonds laat actief om alles zo goed mogelijk te laten verlopen, van podiuminrichting, lichtplan, soundcheck, catering, grime, toneelassistentie en het filmen van de voorstelling, tot aan het met zijn allen opruimen na afloop. Dit alles goeddeels zonder wanklank: iedereen geeft op zijn eigen terrein, of het nu op het toneel is of achter de schermen, of zelfs beide, het beste van zichzelf. En als er eens iets mis gaat, dan is er altijd wel iemand die een goed idee heeft of een oplossing weet.

Veelgehoorde reacties na afloop uit het publiek zijn: 'Jeetje, dat wist ik niet!' Weten mensen dat Chelsea met haar 14 jaar de stem van Adele griezelig goed weet te benaderen, weten zij dat Violet en Bridget prachtig kunnen dansen, dat Bram geweldig kan rappen, dat Angelo en Jasper zo'n komisch talent hebben, dat meneer van Gemeren van Nederlands zo goed Jacques Brel kan vertolken? Je ziet elkaar doorgaans in de les, in de gangen, er is zoveel van elkaar dat je niet weet!

Eerlijk gezegd is het achter de schermen precies hetzelfde. Hoeveel mensen weten dat Imane altijd rustig blijft in stresssituaties, dat Devin altijd meedenkt en nooit voor een gat te vangen is en dat Mitchell geweldig is met een camera? Dat is misschien ook wel het mooie aan dit soort projecten: een paar Kleine Avonden verder hebben mensen een eigen gezicht gekregen. Mensen kijken uit naar het optreden van Lisa, gaan naar Daniël toe of hij hen ook eens wil begeleiden op zijn gitaar

en proberen eindeloos meneer van Andel over te halen om ook eens op treden met zijn trompet.

Een klein jaar geleden attendeerde iemand mij op de site www.inbflat.net. Daarin zie je een matrix van twintig YouTube-vensters die je gelijktijdig, als een soort DJ, kunt bedienen. In elk venster zit een muzikant zomaar wat te spelen. De enige bindende factor tussen alle muzikanten is de toonladder van Bes (bflat). Het effect (probeer zelf maar eens!) is dat je zelf je eigen soundfield kunt creëren. En wat je ook doet: er ontstaat altijd een vreemd soort samenhang, iets moois. Noem het 'Gestalt'. Ik was zelf zo gegrepen door dit concept dat ik daar onmiddellijk iets mee wilde doen. Voor de Kleine Avond van februari dit jaar hebben we 14 muzikanten, van klas 1 tot 6, uitgenodigd om op het podium live te improviseren met de muzikanten op het scherm, ter plekke gemixt door een leerling met een laptop.

En het ongelooflijke gebeurde: leerlingen die elkaar maar gedeeltelijk kenden, die zich van tevoren nauwelijks een voorstelling konden maken van het gedroomde 'Gestalt in 3D', kwamen samen op een volstrekt autonome en natuurlijke wijze tot een soort Zen-achtig muzikaal gesprek van pakweg tien minuten voor een ademloze zaal. Het werd een werkelijk onvergetelijke ervaring. Helaas zijn uitgerekend de opnamen van deze act mislukt, Je had erbij moeten zijn, vrees ik.

Dit zijn natuurlijk projecten. En mogelijk herkennen lezers zich in de overstijgende kracht daarvan. Of het nu gaat om kleinschalige evenementen zoals open dagen, sportdagen, workshops, of om projecten die een langere periode beslaan: toneelvoorstellingen, exposities of musicals, opeens sta je allemaal - leerling en docent - aan dezelfde kant en streef je actief hetzelfde doel na. Je leert bij die gelegenheden van alles in individuele leerlingen herkennen. Wat weerhoudt ons ervan om dat ook in onze 'core business', in de lessen zelf, meer naar voren te brengen? Stel je voor dat iedere leerling zich in de les echt gekend zou weten, wat zou dit dan voor invloed hebben op diens attitude en verwachtingen, op diens betrokkenheid en vertrouwen? En wat zou daarmee de invloed zijn op het niveau van kennisoverdracht, van leren?

Noem het een vraag, noem het een opdracht: hoe kunnen we binnen de drukte van ons klassikale onderwijs, met groepen van gemiddeld 28 leerlingen, maximaal ruimte creëren voor individuele leerprocessen? Onderwijs op maat, zonder dat dit ten koste zou gaan van de gezamenlijke voortgang. Sterker nog, ter versterking daarvan. Denk aan het structureel bieden van meerdere ingangen tot bepaalde stof die leerlingen in staat stelt hun eigen 'route' samen te stellen: 'We moeten naar de overkant, maar je kiest zelf hoe.' Waarbij het eigenlijke leren zich ophoudt in het maken van persoonlijke keuzes, in het onderling uitwisselen van verschillende zienswijzen en ervaringen, in het ervaren van elkaars toegevoegde waarde bij het realiseren van gezamenlijke doelen.

Resteert de vraag: Hoe goed kennen wij onze leerlingen echt? Hoe goed kennen zij ons, kennen zij elkaar? Zou het dan toch zo eenvoudig zijn: Elkaar kennen om samen te kunnen? ❖

Saul de Caluwé is docent Muziek op het Johan de Witt-gymnasium te Dordrecht en docent vakdidactiek en methodiek aan de opleiding Docent muziek van Codarts Rotterdam.

DIT IS HET VIERDE ARTIKEL IN DE SERIE **FUNCTIE EN TAKENPAKKET VAN DE CULTUURCOACH**

DE CULTUURCOACH ALS ONTBREKENDE SCHAKEL

VAKDOCENT, BEMIDDELAAR OF ALLEBEI?

In dit vierde, tevens laatste, artikel in de Kunstzone-serie over cultuurcoaches besteden we nogmaals aandacht aan de uiteenlopende taken die door deze functionarissen worden verricht. **AUTEUR: MELISSA DE VREEDE**

Van de 70 cultuurcoaches die de vragenlijst van onderzoeksbureau Oberon in 2011 invulden, bleken er slechts drie bij een museum te werken, zeven bij een theater of theatergezelschap, vijftien bij een bibliotheek en maar liefst 26 bij een centrum voor de kunsten of muziekschool. Daarnaast waren ook nog eens acht cultuurcoaches direct in dienst bij de gemeente. Hieruit blijkt dat veel gemeenten ervoor hebben gekozen de cultuurcoaches onder te brengen bij de lokale instelling voor kunst- en cultuureducatie. Dergelijke organisaties hebben doorgaans naast hun cursusaanbod al een jarenlange traditie in het adviseren en bemiddelen voor het onderwijs. De grootste en misschien wel meest gerenommeerde instelling op dat gebied is SKVR in Rotterdam. Een paar vaste medewerkers verzorgen de coördinatie van 30 cultuurcoaches die in een veelvoud aan scholen werkzaam zijn, het merendeel van hen op freelance basis. De regeling bood SKVR de mogelijkheid om langdurig in scholen aanwezig te zijn. Zo krijgen ook die kinderen de kans hun talenten te ontdekken en te ontwikkelen die normaal gesproken niet door hun ouders naar de kindercursussen van het kunstencentrum worden gestuurd. En nu, in het derde jaar van de regeling,

worden de resultaten al zichtbaar. Nita Halman, coördinator basisonderwijs bij SKVR, vertelt dat langzamerhand moet worden nagedacht over het aanbrenge van niveaus in het buitenschoolse cursusaanbod, zodat kinderen kunnen doorstromen: 'Op onze cursussen zitten meestal kinderen die kunst van huis uit hebben meegekregen. Maar nu zie je dat een aantal kinderen dat in schoolverband les heeft gehad, een veel hoger niveau heeft. Leerlingen van de *Mr. van Eijckschool* bijvoorbeeld, hebben inmiddels al vier jaar lang dans gehad en daarnaast ook nog andere kunstvakken, want dat telt bij elkaar op. Die kinderen hebben zulke mooie ideeën en die beheersen hun lijf zo goed en durven dat echt te laten zien, dat is prachtig. Zij verdienen dus een cursus die aan hun niveau is aangepast.'

EEN TOTAALPROGRAMMA
SKVR zit al van oudsher stevig verankerd in het onderwijs en probeert steeds meer greep te krijgen op de lesinhoud van de kunstvakken op school. Daartoe worden op dit moment leerlijnen ontwikkeld die zijn gebaseerd op de langdurige ervaring van de SKVR-docenten, met name in de brede scholen met een volledig dagarrangement. Hier zijn leerlingen twee of drie dagen van 8 tot 5 uur op

school en worden alle activiteiten in een doorlopend aanbod gerealiseerd. Wat Halman betreft zouden de kunstvakken in de toekomst niet meer in blokken worden gegeven, maar gewoon integraal deel uitmaken van het curriculum: 'Onze docenten worden allang niet meer ingezet als naschoolse activiteit. Wij zitten ingebed in het totaalprogramma. Op een aantal scholen wordt nog in blokken gewerkt, maar wij vinden dat eigenlijk niet wenselijk. Voor de kennismakingsfase kan ik me zo'n opzet nog voorstellen, maar we kunnen inmiddels wel een stap verder gaan. Iedere school weet wat de vakken inhouden en welke keuzes er te maken zijn. Wanneer we de leerlijnen dit schooljaar klaar hebben, kunnen we aan de hand daarvan nog beter met de scholen bespreken wat ze willen en welke mogelijkheden ze de kinderen wensen te bieden. Dat prikkelt scholen, waardoor ze zowel organisatorisch als inhoudelijk echt nadenken wat ze willen. Bovendien willen ook zij zichtbaar maken wat ze bereiken.' Halman vervolgt: 'Dit jaar ging er een grote schok door de scholen heen, omdat alles over taal en rekenen zou moeten gaan. Daarom is het nu extra belangrijk om te laten zien wat je doet en zijn die leerlijnen juist nu van belang. We hebben inmiddels met een aantal scholen al echt afspraken gemaakt. Je moet duidelijk

zijn. We geven géén taalles en ook geen rekenles, maar we doen wél andere dingen die bijdragen aan de taal- en rekenontwikkeling van kinderen. Onze docenten weten goed dat ze van een kind een volledige zin moeten krijgen als antwoord op een vraag die ze stellen. En dat ze, als het bijvoorbeeld over theater

DIE KINDEREN HEBBEN ZULKE MOOIE IDEEËN EN DIE BEHEERSEN HUN LIJF ZO GOED EN DURVEN DAT ECHT TE LATEN ZIEN

gaat, de woorden aanleren die daarbij horen, zoals tribune, publiek, rekvisieten. We overleggen goed, zodat de lesinhoud, waar mogelijk, aansluiten bij de thema's van de school. Kortom, vraag ons niet om taalles te geven, maar we kunnen wel de taal verrijken. Dat gaat dan over creatief schrijven, over het verbeelden van taal, maar niet over d's of t's. Zo maak je duidelijk wat je kunt bieden en weet de school wat kan worden verwacht.'

ICC-ER
Halman bevestigt een constatering die ook op de *Kennisdag Combinatiefuncties* (8 december 2011 in De Meervaart te

Amsterdam) werd gedaan. Een goede ICC'er of CKV-coördinator is van cruciaal belang voor het welslagen van het werk van de cultuurcoach: 'Een sterke ICC'er en een goed management, die bewust kiezen voor verlengde leertijd waar alle activiteiten zijn ingebed, zijn heel belangrijk. Zij weten wat ze in huis willen halen, signaleren waar talent zit en waar kinderen behoefte aan hebben.' Onderzoeksbureau Oberon presenteerde tijdens de Kennisdag het onderzoek dat naar cultuurcoaches werd gedaan en komt tot een vergelijkbare conclusie: Een visie op cultuureducatie en draagvlak zijn van belang voor het goed functioneren van de cultuurcoach. Een goed contact met de directie, met de brede school-coördinator en met de ICC'er is voorwaarde, al wordt daarbij opgemerkt dat de ICC'ers over het algemeen zo weinig uren beschikbaar hebben voor hun specifieke taken dat er zelden sprake kan zijn van wezenlijke inhoudelijke inbreng en dat de brede school-coördinator doorgaans weinig van kunst en cultuur weet. Toch begint inbedding van cultuureducatie binnen de school bij deze beide personen en is daarnaast onvoorwaardelijke steun en liefde ook visie van directiezijde onontbeerlijk.

CULTUURCOACH ALS BEMIDDELAAR
Opvallend is dat Oberon merkte dat 58% van de cultuurcoaches op school meer uren besteedt aan coördinerende taken dan aan uitvoerende taken. Er wordt dus

meer geregeld en georganiseerd dan lesgegeven. De werkzaamheden van het merendeel van de cultuurcoaches lijken dus sterke overeenkomsten te vertonen met die van bemiddelaar. Zij leggen contact tussen scholen en culturele instellingen en stellen een cultureel aanbod samen. Er wordt dan meestal gewerkt voor minstens zeven scholen. Tijdens de Kennisdag waren zelfs cultuurcoaches aanwezig die het regelwerk verrichtten voor 20 tot 25 scholen. Geen wonder dat een aantal scholen er niet van op de hoogte bleek te zijn dat er bij hen een cultuurcoach werkzaam was. Hij of zij is immers vooral bezig het culturele aanbod samen te stellen en komt zelden of nooit het schoolgebouw in.

De keuze waar het accent van de werkzaamheden van de cultuurcoach komt te liggen (binnen of buiten school, weinig of veel scholen, basisonderwijs of voortgezet onderwijs) is in handen van de gemeente die de functie waarvan 40% door het rijk wordt betaald, voor de overige 60% financiert. Zo zijn er ook gemeenten, zoals bijvoorbeeld Roermond, die het leggen van verbindingen met de verenigingen voor amateurkunst van belang achten, met name de doorstroom naar muziekverenigingen. Gemeenten die hun cultuurcoach vooral coördinerende taken laten vervullen, hebben vermoedelijk een zwakke of

geen infrastructuur voor binnenschoolse cultuureducatie. De cultuurcoach vormt dan de schakel tussen cultureel aanbod en het onderwijs. Het is dan ook logisch dat uit het onderzoek van Oberon blijkt dat cultuurcoaches die direct in dienst zijn van de gemeente, en dus niet vanuit een culturele instelling werken, de meeste tijd besteden aan overstijgende bovenschoolse werkzaamheden. Zij stellen het culturele programma samen voor het onderwijs binnen hun gemeente. In de gemeente Venlo maken twee cultuurcoaches een selectie uit het culturele aanbod. Daaruit stellen zij voor iedere school een kunstmenu op maat samen. Daarnaast vormen beide cultuurcoaches de 'missing link' richting de verenigingen van amateurkunst. Dit betreft dan vooral een naschools aanbod.

PRIORITEITEN

Een gemeente als Rotterdam met een sterke traditie op het gebied van cultuureducatie hoeft de cultuurcoach niet in te zetten als bemiddelaar. Die rol vervult SKVR al sinds jaar en dag. Daar kan de cultuurcoach dus werkelijk het grootste deel van zijn tijd op school doorbrengen en met de leerlingen aan de slag gaan, al staat hij met één been in de culturele instelling die hij vertegenwoordigt. Vanwege die brugfunctie is hij geen vakdocent. Nita Halman licht toe: 'Als je zo ingebed bent in de school, moet je oppassen dat je niet een vakleerkracht gaat worden. Je moet die kunstenaar blijven die in school komt. Maar je moet ook weer niet teveel kunstenaar zijn, want dan geef je niet goed les. Onze cultuurcoaches voeden wij met studiedagen, zodat zij hun taken goed kunnen uitvoeren.' Uit het rapport van Oberon blijkt, dat de (lichte!) voorkeur van het onderzoeksbureau uitgaat naar cultuurcoaches met vooral een uitvoerend profiel. De cultuurcoaches die op de Kennisdag aanwezig waren en vooral coördinerende taken hadden, gaven te kennen daar ook meer heil in te zien. Door langdurig in school aanwezig te zijn, kun je werkelijk het verschil maken, is hun opvatting. Je hebt meer kans integraal onderdeel te gaan uitmaken van het totale lesprogramma. Leerlingen en leerkrachten wennen eraan dat er structureel tijd wordt ingeruimd voor kunstzinnige oriëntatie en wanneer je als cultuurcoach kans hebt gezien het vertrouwen van je collega-leerkrachten te winnen, word je geleidelijk steeds meer betrokken bij het schoolbeleid. Echter, in gemeenten waar geen culturele infrastructuur is, hebben overstijgende taken nu eenmaal prioriteit. Meer geld, dus meer cultuurcoaches zou een oplossing kunnen bieden, maar het ziet er niet naar uit dat die optie in deze tijden van bezuinigingen reëel is. Een andere mogelijkheid die gemeenten hebben, is te kiezen voor een meer gelijkwaardige verhouding tussen het aantal sportbuurtcoaches en cultuurcoaches. Maar dan verliest de cultuursector vrienden die zich hard maken voor het bewegingsonderwijs. Toch zou het al helpen als in een aantal gemeenten de verhouding enigszins zou worden bijgesteld. Bij een verhouding van één cultuurcoach op twintig sportcoaches, zoals in een aantal gemeenten het geval is, trekt de cultuursector wel aan een erg kort eindje van het touw. ❖

Melissa de Vreede is senior projectleider bij Cultuurnetwerk Nederland.

INFORMATIE

Websites:

www.cultuurcoach.org, www.combinatiefuncties.nl

Boeken:

Dirk Monsma en Hans Muiderman, *Oogsten in de dwaaltuin*, een uitgave van de Cultuurformatie, Amsterdam 2011
Oberon (Claudy Oomen, Peter Gramberg en Michiel van der Grinten), *Beter minder, maar beter. Een onderzoek naar de meerwaarde van cultuurcoaches op brede scholen*, Utrecht 2011

SYMPOSIUM SKILLS 21|KUNSTEN

Op 8 oktober 2012 organiseren *Cultuurnetwerk Nederland*, *NHL Hogeschool* en *Hanzehogeschool* het symposium *Skills 21|Kunsten* over kunstvakken en 21e eeuwse vaardigheden.

Het eerste symposium in 2011 ging uit van de brede vraagstelling: Over welke skills hebben we het? Dit tweede symposium concentreert zich op drie competenties: Wat zijn de mogelijkheden voor de kunstvakken om een bijdrage te leveren aan de competenties die mensen nodig hebben om te kunnen leren, werken en leven in de 21e eeuw? Deze vraag staat centraal op dit tweede symposium *Skills 21|Kunsten* op 8 oktober 2012.

Keynotespreker is David Gauntlett van de Universiteit van Westminster, die een keynote houdt over sociale creativiteit. In de middag zijn er sessies met lezingen, praktijkvoorbeelden van masterstudenten en discussiesessies. Het symposium is bedoeld voor jonge kunstvakdocenten, alumni afkomstig van docentenopleidingen in de diverse kunstdisciplines en masters kunsteducatie.

Onderwijs vormt de sleutel tot het aanleren van vaardigheden die jongeren nodig hebben in een creatieve kennismaatschappij. Essentieel zijn vaardigheden als samenwerking, communicatie, mediawijsheid, burgerschap, creativiteit, kritisch denken en probleemoplossend vermogen. Generieke vaardigheden, die bij alle vakken aan bod komen, maar waarvoor ook het kunstonderwijs veel mogelijkheden biedt.

Datum: 8 oktober 2012

Locatie: NHL Hogeschool, Leeuwarden

Informatie en aanmelden:

www.skills21kunsten.nl

Kunst educatie in Istanbul

MED-STUDENTEN VAN HKU OP STUDIEREIS

Istanbul is een culturele stad in opkomst. De stad wordt wel aangeduid als 'het nieuwe Berlijn'. Een stad die op een andere manier het kunsteducatieve veld ontwikkelt en financiert dan Nederland en te maken heeft met een specifieke traditie en religie. Studenten van de master Kunsteducatie aan de Hogeschool van de Kunsten Utrecht gingen op studiereis om onderzoek te doen.

AUTEUR: CAROLINE GRASMEIJER

Aansluitend op de actualiteit waren we van plan te bekijken hoe de kunsten gefinancierd worden. We weten dat bedrijven een bepaald percentage van hun winst aan cultuur moeten besteden. Opvallend is het grote aantal private kunstinstanties en kunstopleidingen in Istanbul. Deze instanties worden bijvoorbeeld gefinancierd door banken, maar ook een elektronicafabrikant als Siemens financiert het kunstonderwijs. Zo laten zij zien dat zij maatschappelijk verantwoord optreden en krijgen zij een goede naam. Deze subsidie heeft bijvoorbeeld tot gevolg dat er in het museum *Santral Istanbul* dagen zijn waarop openbare scholen gratis een bezoek kunnen brengen. *Museum Istanbul Modern* onderneemt veel activiteiten om openbare scholen te bereiken.

We hebben verschillende kunstacademies bezocht. Op de academies ontmoetten we studenten die een beurs ontvangen. Zo spreken we met Mehmet, student aan een privé-opleiding, die door de hoge score van zijn eindtoets een studiebeurs van de overheid krijgt. Studenten aan de Beeldende Kunstacademie *Mimar Sinan University* betalen 100 euro per semester. Wie niet voldoende geld heeft, kan aanspraak maken op een stipendium. Dit is gerelateerd aan het inkomen van de ouders. Hetzelfde geldt voor conservatoriumstudenten. Het collegegeld is 300 euro per semester, maar je kunt een beurs aanvragen als je ouders niet genoeg verdienen. Voor muziekles buiten school om moet je extra betalen. De *Digital Film Academy (DFA)* wordt geheel gefinancierd vanuit het cursusgeld van de studenten. Wat zij betalen, is afhankelijk van de cursus die ze volgen.

Naar aanleiding van een lezing van Prof. Dr. Zeynep Inankur op de faculteit BKV van de HKU waren we benieuwd in hoeverre traditie, cultuur en religie een rol spelen in de kunsteducatie. De lezing ging over de invloed van traditionele kunsten op de hedendaagse Turkse kunst en over het project *Bridges of Creativity: From traditional Arts & Crafts to creative Industries* in het kader van de viering van 400 jaar diplomatieke betrekkingen tussen Nederland en Turkije.

Uit gesprekken met verschillende studenten van de Mimar Sinan University bleek dat er vooral in klassieke kunst wordt lesgegeven. Een oud-student in ateliergebouw Borusan, gefinancierd door een bedrijf dat dammen maakt, bevestigt

FOTO: CAROLINE GRASMEIJER

dit. Er is een strijd tussen conservatief en modern. Een student vertelt dat traditie inspirerend kan werken: 'De traditie is waar de zon opkomt, het oosten van Istanbul. Je moet iets van de cultuur weten om de tradities en symbolen te begrijpen. Maar veel mensen lezen niet, maar praten er alleen over. De (wetenschappelijke) kennis verdwijnt. De wereld is een global village en grenzen vervagen tussen conservatief en modern.'

De assistent van de professor in schilderen op de Mimar Sinan University vertelt ook dat de traditionele technieken centraal staan: 'Traditional main techniques, give modern ideas,' zoals Mehmet het omschrijft. Vervolgens laat hij een 21 Gigabyte groot bestand zien met voorbeelden uit de kunstgeschiedenis die worden gebruikt in de lessen schilderen en tekenen. Er wordt veel gekopieerd. Hij laat een fragment zien van André Rieu, maar kan of wil ons niet vertellen waarvoor hij dat gebruikt. Verder maken we uit de voorbeelden op dat modeltekenen en schilderen een belangrijk onderdeel vormen van de opleiding. Op het conservatorium is vooral aandacht voor klassieke muziek. De docent compositie, Hasan, vertelt ons dat hij tijdens zijn lessen compositie zijn studenten vooral klassieke stukken laat componeren, maar dat hij wel merkt dat er de laatste jaren meer overlap is met volksmuziek en populaire muziek.

Op het educatieve vlak kijken we naar talentontwikkeling. Turkije heeft een verdeling tussen reguliere scholen en privéscholen. Dit geldt voor het basis- en middelbaar onderwijs en middelbaar beroepsonderwijs. Talentontwikkeling in Istanbul is afhankelijk van het inkomen van de ouders. Hebben zij genoeg geld, dan kun je naar een privéschool. Hier is het onderwijs over het algemeen beter en krijg je ook meer kansen tot verdieping. Kinderen gaan in Turkije pas vanaf hun zesde verplicht naar school. Het reguliere onderwijs heeft een traditioneel leerplan. Ook bevatten klassen soms 50 à 60 leerlingen, terwijl er maar geld is voor één onderwijzer. Oog hebben voor talentontwikkeling lijkt onmogelijk. Desondanks zijn de reguliere scholen toegankelijk voor iedereen en wordt er sinds een aantal jaren door bedrijven geïnvesteerd in extra uitstapjes of activiteiten op school.

Kinderen die op hun veertiende naar de middelbare school willen, zullen moeten betalen. Dit heeft tot gevolg dat veel kinderen gaan werken, vooral in het binnenland. In aanvulling op de basisvakken bieden scholen extra thema's. Hier is dus ruimte voor het ontwikkelen en ontdekken van je eigen talenten. Na de middelbare school kunnen kinderen die het gymnasium hebben gevolgd, ervoor kiezen om verder te studeren. Er zijn nauwelijks vervolgoopleidingen op een lager niveau. Istanbul staat bekend om zijn goede universiteiten en het niveau wordt hoog gehouden doordat studenten zich eerst moeten bewijzen met een toelatingstest. Buiten de universiteit om zijn er voor jongeren weinig mogelijkheden om zich te verdiepen in de kunsten en om hun eigen talent te ontwikkelen. ❖

Met de klok mee: 1. Foto: Annedien Bos, 2. Foto: Jan den Ouden, 3. Foto: Annedien Bos, 4. Foto: Marianne van Slightenhorst

Musica di Lodo

KOREN EN ORKESTEN OP HET VAN LODENSTEIN COLLEGE

Het *Van Lodenstein College* te Amersfoort is een VO-school op reformatorische grondslag waar de leerlingen, hun ouders en medewerkers de Bijbel als uitgangspunt nemen voor hun leven. Er wordt relatief veel op klassieke instrumenten gespeeld en klassieke muziek gezongen en er is een kritische houding ten opzichte van lichte muziek. Op de school is de laatste jaren een bloeiende muziekcultuur aan het ontstaan. Dit mede dankzij de coöperatieve opstelling van de schoolleiding die muziek als visitekaartje en samenbindend middel ziet. **AUTEUR: JAN-GEERT HEUVELMAN**

Meestal komt zoiets niet vanzelf en zijn er allerlei activiteiten en processen verantwoordelijk voor het ontstaan van een positief cultureel klimaat. Om te beginnen, een positieve ontwikkeling is het feit dat de school zes jaar geleden besloot om muziek als examenvak (oude stijl) aan te bieden in de bovenbouw van HAVO en VWO. Vaste onderdelen in het curriculum zijn zingen en spelen. In de eerste plaats wordt er in de reguliere lessen muziek veel gemisceerd, gezongen, gecomponeerd en opgetreden. De muziekklassen in de bovenbouw organiseren regelmatig concerten. Zo heeft elke muziekklas zijn eigen avondconcert, maar ook worden er lunchpauzeconcerten georganiseerd.

Bijvoorbeeld door het kamerkoor en het orkest, door een muziekklas of individuele leerlingen die graag podiumervaring willen opdoen. Een voordeel is dat op het terrein van het Van Lodenstein College ook het Hoornbeek College staat. Zij hebben een mooie kapel waar we deze concerten kunnen organiseren. Daarmee bieden we medeleerlingen en medewerkers dan ook een laagdrempelige gelegenheid om te komen luisteren.

KAMERKOOR (CAPELLA DI LODO)

Er wordt veel gezongen op het Van Lodenstein College. Zo werken een aantal groepen leerlingen jaarlijks mee aan de

uitvoering van de scholieren-scratch *Messiah* in Leiden en een aantal leerlingen zingt mee in de scratch-uitvoering van het *Weihnachtsoratorium* in Utrecht. De school heeft al jaren een groot schoolkoor waar veel jongeren tussen de 12 en de 18 jaar één pauze per week studeren. Maar om de meer muzikale leerlingen een grotere uitdaging te bieden op vocaal gebied hebben we als muziekdocenten op school een kamerkoor opgericht. Leerlingen moeten auditie doen om toegelaten te worden. Ze worden beoordeeld door (en krijgen tips van) een professionele zangdocente. Met dit kamerkoor hebben we het achterliggend cursusjaar delen uit het motet *Jesu meine Freude* van J.S. Bach gezongen en motetten van Homilius. Daarnaast ook de koordelen uit de Bach-cantate *Mit Fried und Freud ich fahr dahin*. Dit laatste met begeleiding van het kamerorkest.

KAMERORKEST (CAMERATA DI LODO)

Het kamerorkest is ontstaan, omdat we begeleiding nodig hadden voor de bovengenoemde cantate. We hebben de beste instrumentalisten van de school geselecteerd om daarin mee te spelen. Zodoende hadden we al vrij snel een kamerorkest naast het kamerkoor. Afgelopen cursusjaar heeft het kamerorkest nog niet zelfstandig gefunctioneerd. Dat gaat ze het komend jaar wel doen met werken van Purcell, Corelli en Telemann. Daarnaast ontstaan er af en toe ook spontaan kleine ensembles voor speciale gelegenheden en/of concerten.

LEERLINGEN MOETEN AUDITIE DOEN OM TOEGELATEN TE WORDEN. ZE WORDEN BEOORDEELD DOOR (EN KRIJGEN TIPS VAN) EEN PROFESSIONELE ZANGDOCENTE.

GROOTKOOR (CORO DI LODO)

Het grote (school)koor en het orkest op het Van Lodenstein College hebben tot nu toe niet optimaal gefunctioneerd. Beide werden geleid door collega's die geen muziek geven. Omdat deze collega's het koor en orkest willen overdragen aan de muziekdocenten hebben wij een plan opgesteld voor de koren en orkesten op onze school. In dit plan, dat komend jaar wordt uitgevoerd, staan een groot koor en een orkest waaraan iedere leerling die zich wil inzetten, mag deelnemen. Ons plan is om af en toe te repeteren in stemgroepen en daarna weer als compleet koor of orkest. Het repertoire voor het komend schooljaar met het schoolkoor zijn Engelse klassieke werken uit de Romantiek. We willen hiermee ook de link maken tussen muziek en het tweetalig onderwijs (TTO) op onze school.

GROOTORKEST (ORCHESTRA DI LODO)

Het schoolorkest repeteerde afgelopen jaar heel af en toe, bijvoorbeeld twee lesuren voor een concert, of kort voor een CD-opname. Het komend jaar gaan de muziekcollega's dit overnemen en met het orkest zowel frequenter repeteren als anders organiseren. Qua repertoire denken we bijvoorbeeld aan een muziekstuk met couplet- en refreïnstructuur waarbij steeds één instrumentengroep zich laat horen in de coupletten en alle instrumenten in de refreïnen. Daarnaast werken we ook met verschillende ensembles uit dit grote orkest, omdat anders alle muziekwerken ongeveer dezelfde klankkleur krijgen gezien de instrumenten die ik in het orkest verwacht.

CONCERTEN

Door onze school is vastgesteld dat het schoolkoor en het schoolorkest optreden tijdens ouderavonden op school en twee keer per jaar buiten de school. Dat betekent één concert op

uitnodiging van een stichting of organisatie en in ieder geval één groot concert met alle koren en orkesten. Zo'n avond is een grote manifestatie in een grote inspirerende kerk waarop alle koren en orkesten van de school zich presenteren aan ouders, medeleerlingen, collega's, enzovoort. Naast het musiceren is er ook aandacht voor alle facetten die bij het organiseren van een concert horen zoals uitnodigingen, posters (in samenwerking met beeldende vorming), programmaboekjes, financiën (in samenwerking met economie), aankleding van de ruimte, maar ook werken/spelen met de ruimte als groep, door bijvoorbeeld verschillende groepen op verschillende plekken op te stellen in de kerk.

VERVOLG KAMERKOOR EN ORKEST

We gaan natuurlijk ook verder met het kamerkoor en het kamerorkest dat we het afgelopen cursusjaar al hebben opgericht, met een specifieke bezetting waar de leerlingen ook auditie voor moeten doen om toegelaten te worden. Ook hier zijn de plannen om een Engels repertoire te gaan instuderen, te denken valt aan werken van Purcell, Tallis, Händel, enzovoort. De kamerensembles studeren thuis en komen repeteren voor de muzikale afwerking, de samenwerking en niet in de laatste plaats om samen met veel plezier te musiceren. Deze ensembles mogen wat vaker optreden buiten school en dat hebben we het achterliggende jaar dan ook regelmatig gedaan.

EXCELLENTE LEERLINGEN

Waarom doen we dit nu allemaal? Allereerst omdat samen spelen en zingen ontzettend veel plezier oplevert. Daarnaast is het goed om leerlingen ook op muzikaal gebied uit te dagen om op niveau te presteren. Een tweede reden is dat we landelijk uit de zesjescultuur willen komen. Ook onze school wil meer investeren in excellente leerlingen. Er is al veel aandacht voor excellentie in de zaak- en de technische vakken, maar de kunstvakken bleven altijd een beetje uit beeld. Op deze manier kun je excellente leerlingen op het creatieve vlak op een positieve manier onder de aandacht brengen! ❖

Enthousiasme

Marinda Hoek (sopraan in het kamerkoor): 'Nooit geweten dat samen muziek maken zo geweldig kan zijn!'

Jeanine Heij (violist in het kamerkoor): 'Muziek met uitdaging!'

Carlijn Roest (alt in het kamerkoor): 'Er is geen mooiere manier om je lunchpauze door te brengen dan zingend in dit kamerkoor de oude muziek te doen herleven!'

Rianne van Galen (cellist in het kamerorkest): 'Afwisselend, genoeg uitdaging, jong!'

Dhr. A.F. van Grol (locatiemanager): 'Het geven van het vak muziek staat of valt met de bezieling die de docent zelf voor het vak heeft. Voor het leiden van een koor is meer nodig dan technische kennis. Muziek is ook emotie en vraagt dus om een band met de jongeren waar je voor staat. De meerwaarde van een koor en een orkest op school is dat zowel de linker als de rechter hersenhelft bij leerlingen wordt geactiveerd.'

DIT IS HET VIERDE ARTIKEL IN DE SERIE PERFORMANCE-OPLEIDINGEN ONDER DE LOEP

PERFORMANCE-OPLEIDINGEN ONDER DE LOEP

DE ACTEERSTUDIO

Op een van de toiletten op de opleiding staat geschreven: 'Hou de vrouwen tevreden, doe de bril naar beneden.' met een zinnetje eronder: 'Eh... welke versvorm is dit precies? De oestrogene pentameter?' Het is duidelijk dat er op alle fronten creatief wordt geacteerd en meegedacht, zelfs over hygiënische perikelen... **AUTEUR: PAUL ROOYACKERS**

De Acteerstudio is wellicht niet zo bekend bij het grote volk, maar bestaat inmiddels toch al zo'n 25 jaar. Een van de vele oud-studenten is bijvoorbeeld Ruben van der Meer die zijn sporen intussen ook getrokken heeft via de tv-wegen. De opleiding vermeldt zelfs al sympathiek dat ze geen garantie voor succes kan geven, omdat nu eenmaal in het theatervak geldt dat ieder voor zich zijn vaardigheden dient om te buigen in succes. De docenten zijn uitstekend en hebben zich in de loop der jaren door hun eigen carrière al ruim gekwalificeerd. Hier geven docenten les die weten waar ze over praten. Dat is te merken bij het bezoek aan de studio's die van alle gemakken zijn voorzien. Alle ingrediënten zijn dus aanwezig om je als startende parttime theaterfanaat aan te melden voor deze eigenzinnige opleiding.

SAMENWERKING MET LAMDA

De Acteerstudio heeft een aantal samenwerkingen tot stand gebracht met andere opleidingen. Een van de opleidingen is de *London Academy of Music and Dramatic Art* (een van de grote Engelse toneelopleidingen) en daarmee is er een extra mogelijkheid voor diegenen die studeren aan De

Acteerstudio om buiten ons land ervaring op te doen in theaterlessen en in de theaterpraktijk aldaar. Er vindt docentenuitwisseling plaats, zodat een student internationaal een perspectief ervaart om door te studeren, naast de kennis die de Engelse opleiding inbrengt. Verschillende docenten aan De Acteerstudio werken ook vanuit de Engelse theatermethodieken. Deze werkwijze heeft meteen als voordeel dat de studenten niet alleen hun opgedane kennis kunnen aanwenden voor theater, maar ook voor film of tv.

DE OPLEIDING

De Acteerstudio is een parttime opleiding. Het is de enige avondopleiding in Nederland. Drie avonden in de week kunnen de studenten les krijgen en dat per jaar 30 weken lang, alsmede een aantal weekends. Dit impliceert meteen dat er mensen op afkomen die overdag werkzaam zijn (van huisschilder tot leraar of architect) en 's avonds te vinden zijn in de Scheveningse studio's. Het directe perspectief dat de opleiding biedt, is in eerste instantie het enthousiast maken van de studenten voor het vak. De student moet zichzelf leren kennen en moet leren acteren, iets dat binnen De Acteerstudio zeer serieus wordt genomen. Wie niet

zeker is van zichzelf of hij wel kan acteren, wordt aangeraden eerst een jaar lang de oriëntatie-opleiding te volgen. Daarmee worden veel problemen getackled, omdat de student dan zelf ervaart of hij het langere traject wil en kan ingaan. Dat is belangrijk, ook vanwege het feit dat de opleiding niet gesubsidieerd wordt en de jaarlijkse kosten daarom hoog zijn.

AUTHENTIEK AAN HET WERK

Tijdens het bezoek aan de studio's valt op hoe authentiek men aan het werk is. Volgens artistiek leider Donald van der Maaten zijn de docenten 'een stelletje allochtonen', zoveel buitenlandse docenten trekt de opleiding aan. De sfeer die goed voelbaar is, is niet alleen serieus: hier wordt gewerkt aan een changement van een loopbaan.

IEDERE SCHOOL WEET WAT
DE VAKKEN INHOUDEN EN
WELKE KEUZES ER TE
MAKEN ZIJN.

Dit zijn volwassen studenten die weten wat ze willen. Na ieder jaar zijn er presentaties. In het tweede jaar wordt er voor de eindproductie samengewerkt met de afdeling Dramaschrijven van de HKU en in het derde jaar is een grote afstudeer-uitvoering gepland.

STUDENTEN EN AUDITIE

Tijdens een auditieweekend krijgen aanstaande studenten de kans om zich te bewijzen. Eerst is er het gesprek met de auditanten. Daarbij mogen de auditanten natuurlijk ook allerlei vragen stellen. In een gesprek kunnen de docenten en de auditanten al aan elkaar merken of het klikt. Daarna volgt er geen auditie middels een van te voren ingestudeerde monoloog, zoals dat bij veel opleidingen gebruikelijk is, maar wordt er via lessen van en met hoofddocenten ervaren of er met iemand te werken is. Dat geldt ook andersom: de auditanten merken de werkwijze om te kunnen vaststellen of zich daarin kunnen vinden. Tijdens het weekend worden in de lessen opdrachten gegeven en wordt er gekeken of ze kunnen samenwerken met anderen, want samenwerken is van essentieel belang in een vak waarbij je altijd met iemand op de planken staat en zeker tijdens de intensieve avondstudie.

OPLEIDING EN DAN...

Helaas is de opleiding niet gesubsidieerd. Een misser van gemeente Den Haag en provincie Zuid-Holland die deze absoluut aparte opleiding natuurlijk zouden moeten waarderen. Op de website van de opleiding staan ook alumni die al werkzaam zijn. Ook de prijzen staan er vermeld. Zie www.acteerstudio.org voor meer informatie. ❖

ADVERTENTIE

mens en muziek

conferentie 25-27 oktober 2012

VERWONDERING

Met medewerking van o.a.:

Christiaan Boele, Michael Deason-Barrow, Jacoba Dilg - van der Hoeven, Fenneken Francken, Femke Hockx, Christof May, Marcel van Os, Magalie Müller-Peddinghaus, Thomas Pedrol, Hans Steenhorst, Martin Tobiasen, Dick Verbeeck, Peter Waller, Edmond Schoorel, Studentensemble Helicon, Nan van Leeuwen

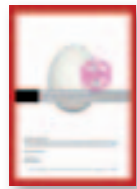
Valkenlaan 14 1871AV Schoorl (NH) tel. 072 509 9458

www.mensenmuziek.nl

GESPOT

BOEKSIGNALEMENTEN

DE WAARDE VAN BEROEPSKUNSTENAARS IN DE KLAS

In de afgelopen zeven jaar hebben circa 500 kunstenaars op diverse locaties deelgenomen aan de opleiding Beroepskunstenaars In de Klas (BIK). Om de waardering voor projecten van BIK van basisscholen in kaart te brengen, is vastgelegd dat de cultuureducatie-instellingen jaarlijks onderzoek doen op scholen. In dit onderzoek wordt onder meer onderzocht in hoeverre de scholen tevreden zijn over de kwaliteit van beroepskunstenaars in de klas. Het afgelopen halfjaar hebben de cultuurinstellingen dit onderzoek onder regie van Kunstenaars&CO uitgevoerd. In dit rapport staan de belangrijkste resultaten van dit kwaliteitsonderzoek. De meerwaarde van BIK voor het primair onderwijs / H. Kuipers (onderzoeker); KCO, Kunst & Cultuur Overijssel ... [et al.]. - KCO [et c.], 2010. - 23 pag. - In opdracht van Kunstenaars&CO. Digitale versie: www.kco.nl > onderwijs > onderzoek > kwaliteitsonderzoek (rode tekst)

DIGITAAL PORTFOLIO

De Vereniging CultuurProfielScholen heeft het initiatief genomen een brochure uit te geven over de huidige stand zaken rond het digitaal cultuurportfolio in het voortgezet onderwijs. Het geeft antwoord op vragen als wat een digitaal portfolio is, waarom je het gebruikt en hoe het in de praktijk werkt. Aangevuld met aanbevelingen in de vorm van een programma van eisen, een basisstructuur en een stappenplan voor invoering. Hierbij worden de verschillende toepassingen meegenomen van zowel zelfstandige cultuurportfolio's als portfolio's die binnen een elektronische leeromgeving (ELO) zijn opgenomen.

Digitaal cultuurportfolio / samengest. door J. van Gemert, S. van Tuinen en A. Gerrits. - [Utrecht]: Vereniging CultuurprofielScholen, 2012. - 23 pag., 2010. - 243 pag. - ISBN 978-90-313-78371, Loghem
Digitale versie: www.cultuurprofielScholen.nl/sites/default/files/Digitaal%20Cultuurportfolio_publ.pdf

MUZIEKEDUCATIE IN HET BASISONDERWIJS

'Muziek telt!' is een initiatief van Muziek Centrum Nederland, Fonds voor Cultuurparticipatie en Kunstfactor. Met deze samenwerking willen de organisaties meer muziek brengen in het leven van kinderen, in het onderwijs en daarbuiten. Het IVA deed voor Muziek telt! onderzoek naar de stand van zaken rond muziekeducatie in het primair onderwijs. Naast het IVA-onderzoek komen de directeuren van zes muzikale scholen in Nederland aan het woord over de manier waarop zij de muziekles geïntegreerd hebben in het curriculum. Tot slot geven Tineke van der Steen, leraar van het jaar 2009, en Marcel van Herpen, projectleider van het expertisecentrum voor Ervaringsgericht Onderwijs Nederland, hun visie op muziekonderwijs. Zingen en als je echt niet durft neem je toch gewoon de douche mee de klas in? = Muziek telt!: over muziekeducatie in het basisonderwijs / J.J. Knol (auteur van voorwoord), onder red. van S. Haaij, T. Hiemstra en R. Slob. - Muziek telt, 2012. - 29 pag.
Digitale versie: www.cultuurparticipatie.nl > Over het Fonds > Verslagen en plannen > Publicaties > Muziek telt! over muziekeducatie in het basisonderwijs

COMBINATIEFUNCTIONARISSEN ONDERZOECHT

Sinds 2008 zijn er combinatiefunctionarissen. Zij hebben één werkgever, maar werken zowel binnen als buiten de scholen, voornamelijk op het gebied van sport en cultuur. Oberon deed onderzoek naar de uitwerking van deze combinatiefunctionarissen. Voor het onderzoek zijn schooldirecteuren, combinatiefunctionarissen, docenten en leerlingen van dertien verschillende scholen uit heel het land geïnterviewd en geïnterviewd. Het gaat om scholen uit het primair, voortgezet en speciaal onderwijs die al langer werken met een combinatiefunctionaris sport of cultuur.

Effecten van de inzet van combinatiefunctionarissen in het onderwijs: maart 2012 / J. van den Linde en M. van der Grinten. - Utrecht: Oberon, 2012. - 59 pag. - In opdracht van Projectgroep Combinatiefuncties Onderwijs.
Digitale versie: www.combifunctieonderwijs.nl > BIBLIOTHEEK > ONDERZOEKEN > Effecten van de inzet van combinatiefunctionarissen in het onderwijs

WEBSITE THEATEREDUCATIE

Leerkrachten uit het basis- en voortgezet onderwijs die op zoek zijn naar informatie, inspiratie en concreet aanbod op het gebied van theater kunnen sinds dit jaar terecht op www.theatereducatie.nl. Deze website richt zich op het aanbod van professionele aanbieders in heel Nederland van alle disciplines en genres die onder de noemer theater vallen: teksttoneel, bewegingstheater, dans, cabaret, opera, muziektheater, mime, poppentheater en musical. Daarnaast is er lesmateriaal en het educatieve aanbod te vinden van theater- en dansgezelschappen, schouwburg en intermediairs.

www.theatereducatie.nl / TIN, Theater Instituut Nederland. - Amsterdam: Theater Instituut Nederland, 2012- Website: www.theatereducatie.nl

INFORMATIE

Alle vermelde publicaties zijn opgenomen in de online bibliografie van Cultuurnetwerk Nederland, expertisecentrum cultuureducatie. Deze bibliografie biedt een compleet en actueel overzicht van alle relevante literatuur over cultuureducatie. Meer informatie: www.cultuurnetwerk.nl / bibliotheek, e-mail: info@cultuurnetwerk.nl, (030) 2361200. Sinds 1 juli 2012 is de bibliotheek gesloten.

DE CULTURELE CANON IN 50 VERHALEN

Kunst van Lezen heeft voor het onderwijs aan de canonvensters meer dan 300 jeugdboeken gekoppeld. Door leesboeken te gebruiken bij de canonlessen gaat de geschiedenis meer leven voor de kinderen, omdat ze zich door het (voor)lezen van verhalen meer kunnen identificeren met de hoofdpersonen en de gebeurtenissen. De basisschool kan zo twee vliegen in één klap slaan: leesbevordering én geschiedenis. De titels van alle boeken zijn te vinden bij de vensters op de site van Stichting entoen.nu: www.entoen.nu. Van daaruit wordt bij alle titels voor een uitgebreide beschrijving doorgelinkt naar www.leesplein.nl. Er worden regelmatig nieuwe titels bij de vensters toegevoegd. De Nederlandse geschiedenis komt tot leven in de bibliotheek: de cultuurhistorische canon in 50 verhalen voor kinderen van 8-14 jaar / samengest. door E. Eigenraam, onder redactie van A. Heideman, L. Dessauvagie (projectleider). - Kunst van Lezen, 2012. - 21 pag. - In opdracht van Kunst van Lezen.

RECENSIES

TONEELDANSEXPOSITIE & BOEKEN

WAAR JE NAAR MOET LUISTEREN IN MUZIEK

What to Listen for in Music is een klassiek voorbeeld van een boek dat meteen na zijn verschijning een klassieker werd. Sinds zijn publicatie in 1939 (eerste Nederlandse editie in 1960) heeft het boek van Aaron Copland al meerdere generaties van onderzoekende muzikliefhebbers en musici aan het denken gezet.

AUTEUR: OLGA DE KORT-KOULIKOVA

'Hoor ik alles wat er gebeurt?' 'Doet het me werkelijk iets?' Deze twee vragen die de Amerikaanse componist aan het begin van zijn boek stelt, zijn bepalend voor het vormen van een actieve luisterhouding. Bij het uitblijven van positieve antwoorden biedt Copland eerste luisterhulp. De 'luisterproblemen' worden behandeld vanuit het oogpunt van een componist, voor wie het luisteren naar muziek zo natuurlijk is als ademen. Gewapend met zijn professionele kennis van muziektheorie en muziekgeschiedenis geeft Copland een duidelijke en beargumenteerde uitleg over de niet altijd en niet voor iedereen zo vanzelfsprekend lijkende muziekmaterie. In achttien overzichtelijke en inspirerende hoofdstukken met talloze voorbeelden uit muziekwerken brengt hij alle basiskennis over de essentiële elementen van muziek (ritme, melodie, harmonie, klankkleur), de muzikale textuur en structuur, fundamentele vormen (variatie, fuga, sonate, vrij vormen) en de specifieke kenmerken van opera, filmmuziek en de twintigste-eeuwse muziek bijeen.

Het is een ideale gids voor de luisteraar die geen genoeg neemt met muziek als alleen maar achtergrond voor een feest, autorit of strijksessie. Het streven om bewust en aandachtig naar muziek te luisteren leidt tot een 'begrijpend luisteren', wanneer een passieve luisterhouding plaats maakt voor een actieve muziekbeleving. Betrokken luisteren, 'ingespannen luisteren, bewust luisteren, luisteren met ons hele verstand', is volgens Copland het minste wat wij als luisteraars kunnen doen om de muziekkunst in leven te houden.

Waar je naar moet luisteren in muziek
Aaron Copland
Vertaling: A. Teunis en Kees de Vries
Uitgeverij Nieuwezijds, Amsterdam 2012
272 pagina's
ISBN 978 90 5712 338 2
Prijs: € 19,95

OVER OPVOEDING, ONDERWIJS EN BURGERSCHAP

Over opvoeding, onderwijs en burgerschap, de titel spreekt me meteen aan vanwege de actualiteit. Ik moet eerlijk bekennen dat ik nog nooit van John Dewey heb gehoord. En dat terwijl John Dewey (1859-1952) algemeen beschouwd wordt als de belangrijkste Amerikaanse filosoof en pedagoog van de twintigste eeuw. AUTEUR: JANNKE VAN WIJK

Het liefst zou ik natuurlijk zeggen dat zijn naam me op zijn minst bekend voorkomt. Het boek komt wel als geroepen. In een tijd dat iedereen verstand heeft van actief burgerschap en mediawijsheid en wat het onderwijs hiermee zou moeten, heb ik de neiging meer in de onderwijsgeschiedenis en in de filosofie te duiken. Joop Berding promoveerde eerder op de participatiepedagogiek van John Dewey en gegrepen door de persoon spitte hij zijn volledige werk door, vertaalde voor ons een selectie en ordende dit naar vier actuele thema's: opvoedend onderwijs; spelen, leren en denken; leerinhouden en onderwijsmethodes en tenslotte democratie en burgerschapsopvoeding. Op burgerschap word de lezer meteen aangesproken, want Berding roept op niet te snel op te geven bij breedvoerige of ingewikkelde passages. Dat is goed te doen. Je kunt je op je gemak vastbijten in een van de negentien afzonderlijk te lezen hoofdstukken. Fraai klinkt het volgende: Opvoeding en onderwijs vormen voor Dewey 'het laboratorium waarin filosofische onderscheidingen concreet worden en worden getest'. En zo begon hij zijn eigen laboratoriumschool in Chicago. Als verantwoording schrijft hij daar *Mijn Pedagogische geloofsbelijdenis*. Misschien een idee om eens na te volgen, maar eerst maar eens kijken wat hij erover zegt. Artikel 1. Wat opvoeding is. 'Het individu wordt erfgenaam van het gestorte kapitaal van de beschaving.' 'Dat is mooi werk,' zou mijn moeder zeggen. Artikel 2. Wat de school is. 'Examens zijn alleen nuttig in zoverre zij de aangepastheid van het kind aan het maatschappelijk leven toetsen en de positie onthullen waar hij het meest dienstbaar kan zijn en waar hij de meeste hulp kan ontvangen.' Een aanrader voor wie van de combinatie onderwijs en filosofie houdt.

Over opvoeding, onderwijs en burgerschap
Een keuze uit zijn werk
John Dewey
Vertaling, inleiding en toelichting: Joop Berding
Uitgeverij SWP, Amsterdam 2011
239 pagina's
ISBN 978 90 8850 057 2
Prijs: € 29,90

“

We wilden cultuurcoördinatoren, kunstvakdocenten en CKV-docenten die dag in dag uit zo hard werken aan cultuureducatie graag iets moois bieden dat ze ook dag in dag uit kunnen gebruiken. Zo ontstond het idee voor de Cultuurplein Agenda,

”

aldus Heleen de Groot, hoofdredacteur van de website www.cultuurplein.nl

De agenda volgt het schooljaar en heeft de gebruikelijke pagina's van een lerarenagenda. Daarnaast biedt de agenda informatie en inspiratie voor cultuureducatie met tips, weetjes en culturele evenementen. Favoriet van de makers zijn de 24 afbeeldingen van kunstwerken, media en erfgoedobjecten. 'We hebben culturele partners benaderd zoals het Textielmuseum in Tilburg, het Kröller-Müller Museum, het Gelders Orkest en het Nederlands Architectuur Instituut. Iedereen reageerde meteen enthousiast. Met de partners hebben wij bij elke afbeelding een vraag bedacht die prikkelt om anders naar het werk te kijken. Er zijn vragen die gaan over het verhaal achter het beeld, over de maker en de techniek of over je eigen ervaring.'

VOOR JEZELF EN IN DE KLAS

'Een agenda is natuurlijk vooral voor jezelf. Je moet er je afspraken en persoonlijke gegevens in kwijt kunnen. Daarom moest de agenda praktisch zijn én mooi. Maar een agenda over cultuureducatie wilden we ook graag nuttig maken voor in de klas.' Daarom heeft de redactie van Cultuurplein bij de agenda een website gebouwd. Daar staan alle afbeeldingen met de vragen ook op, zodat ze op een digibord te gebruiken zijn. Daarbij staat ook achtergrondinformatie over de afbeeldingen, links naar websites van de partners en links naar lesmaterialen. Bij de coverfoto hoort bijvoorbeeld de vraag 'Ziet iedereen hetzelfde blauw?' Misschien wel de meest technische vraag uit de agenda. Op de website staat dan uitleg over waarneming van kleuren met een link naar een Klokhuis-filmpje hierover en links naar lessen over kleur en kijken. Om de agenda voor een breed publiek te maken is zoveel mogelijk geprobeerd de afbeeldingen, vragen en lessuggesties ook breed te houden en geschikt voor primair en voortgezet onderwijs.

ADVERTENTIE

Cultuurplein Agenda 2012-2013

De eerste lerarenagenda vol kunst en cultuur!

Last-minute-aanbieding

Met:

- Afbeeldingen van kunst en cultuur voor jezelf en in de klas
- Culturele evenementen en nuttige adressen
- Schoolvakanties, feestdagen, lesroosters en cijferlijsten
- Quotes en weetjes over cultuur en boekentips

En een handige website met lessuggesties en afbeeldingen voor je digibord

Nu geen € 12.90

op=op € 8.-

inclusief verzendkosten

Bestel 'm nog snel voor het nieuwe schooljaar!

www.cultuurplein.nl/agenda1213